

Posun v hudbe

Aj keď vyštudoval klavír, ako mladý človek nehládal cestu k vážnej hudbe. Inklinoval skôr k popovým štýlom, džezu, rapu či reggae. Mal úspech a za sebou niekoľko hudobných videoklípov. Napriek tomu sa rozhodol zmeniť žáner od popu ku komponovaniu vlastnej vážnej hudby. Hudby, v ktorej spomína na obete holokaustu a pripomína tak hrôzy nového obdobia. Svojou tvorbou poukazuje

na to, že to nie je tak dávno, kedy sa vojna skončila a dnes opäť v ľuďoch narastá neznášanlivosť. „Od trinástich rokov hrám na klavíri, vybral som si ho ako svoj životný nástroj. Klavír je úžasný, oslovil ma jeho zvuk a temperament, ktorý sa ním dá vyjadriť. Ku komponovaniu som sa dostal spontánne, prišlo to takpovediac samé. Každý hudobník začne tým, že najskôr interpretuje diela iných hu-

dobníkov, a potom, ak v sebe pocíti túžbu a chuť tvoriť vlastné skladby, začne s komponovaním. Hudobné motívy si spájam s mojou fantáziou, kde moje skladby vznikajú,“ hovorí. V rozhovore sa o Mirovi Rácovi dozviete viac.

Na tému nadväzuje zamyslenie sa nad múrami a plotmi, ktoré sú v nás a proti nám. Pokračujeme v románe o zabudnutom kráľovstve a obrazovo prinesieme rómsky tanec a kroje

vo fotografiách z rómskeho festivalu, ktorý sa uskutočnil v auguste 2017 v Prešove.

V reportáži sa dozviete aj o projektoch, ktoré reálne pomáhajú ľuďom. Označujeme ich aj ako príklady dobrej praxe, keďže projektov sa realizuje naozaj veľa, no len málo z nich prináša aj dobré výsledky.

*Roman Čonka, šéfredaktor
Romano nevo lil*

Skladba pre kráľovnú

Hudba je univerzum, ktoré dokáže fascinovať takmer každú ľudskú bytosť. Skladateľ a klavirista Miroslav Rác svojou tvorbou búra klasické predstavy o rómskom hudobníkovi hrajúcom tradičnú, ľudovú rómsku hudbu alebo jej protipól – množstvo moderných hudobných štýlov. Miroslav Rác tvorí aj klasickú hudbu. Odmala mu učaroval klavír, vyštudoval konzervatórium v Topolčanoch. Vytvoril klavírny cyklus skladieb venovaný obetiam holokaustu, ale aj skladbu pre anglickú kráľovnú a ľud Veľkej Británie. O jeho tvorbe a vnímaní našej spoločnosti je nasledujúci rozhovor.

Aká bola vaša cesta k hudbe a komponovaniu?

Hudba bola súčasťou môjho života úplne od začiatku. Mal som šťastie, že som odmalička vyrastal v prostredí, kde bola hudba takpovediac na dennom poriadku. Keď si položím otázku, čo ma k nej priviedlo, v prvom rade to bolo moje srdce a moja duša, ktorá je plná hudby a k hudbe a komponovaniu ma vedie a púta. Musím povedať, že k hudbe som sa dostal sám a vlastným rozhodnutím, pretože ju milujem a naplňa ma. Od trinástich rokov hrám na klavíri, vybral som si ho ako svoj životný nástroj. Klavír je úžasný, oslovil ma jeho zvuk a temperament, ktorý sa ním dá vyjadriť. Ku komponovaniu som sa dostal spontánne, prišlo to takpovediac samé. Každý hudobník začne tým, že najskôr interpretuje diela iných hudobníkov, a potom, ak v sebe pocíti túžbu a chuť tvoriť vlastné skladby, začne s komponovaním. Hudobné motívy si spájam s mojou fantáziou, kde moje skladby vznikajú.

Z čoho pri tvorbe čerpáte inšpiráciu?

Pre mňa je dôležitá viera v Boha. Možno to pre niekoho bude znieť ako nadnesená fráza, ale som presvedčený, že ma k hudbe a komponovaniu vedie Boh. On je mojou inšpiráciou, silou a harmóniou. Skladám klasickú klavírnu hudbu 21. storočia, ktorou chcem osloviť všetky generácie ľudí, bez ohľadu na rasu a vierovyznanie.

Čo pre vás osobne znamená, že ste Róm a ako to ovplyvnilo vašu tvorbu?

Každý je pri svojej tvorbe ovplyvnený svojím okolím, výchovou, vzdelaním a spoločnosťou, v ktorej žije. To sa nedá poprieť. U niektorých autorov to vidieť viac, u iných menej. Ja som veľmi hrdý na to, že som Róm, ale na druhej strane si myslím, že to nijako extra moju tvorbu neovplyvnilo, pretože pri komponovaní vychádzam z vlastných predstáv kompozícií a tém. V prvom rade sme všetci ľudia a som presvedčený o tom, že napriek rozdielnosti máme viac spoločné, než by si možno niektorí boli ochotní priznať. Ja tvorím pre všetkých ľudí bez rozdielu. Hudba je len jedna a je pre všetkých, ktorí po nej túžia a robí im radosť.

Zložili ste klavírny cyklus skladieb, ktorý ste venovali obetiam holokaustu. Prečo ste sa rozhodli toto dielo zložiť a venovať sa takej ťažkej téme?

Na tému holokaust som začal tvoriť už počas štúdia na konzervatóriu. Holokaust si treba pripomínať hlavne v dnešnej dobe, kedy všetci cítime nárast pravicového radikalizmu, ktorý sa snaží túto tému bagatelizovať či dokonca popierať. Aj preto som sa rozhodol venovať v mojej tvorbe

◆ Miroslav Rác. Foto: Roman Čonka

tejto téme. Moju klavírnu skladbu Poéma A mol som venoval obetiam holokaustu a ľuďom, ktorí trpeli a umierali v koncentračných táboroch. Ako som spomínal, komponujem a hrám pre všetkých a svojou tvorbou by som chcel v ľuďoch vyvolať emócie a možno aj inšpiráciu na zamyslenie sa nad témami, ktoré sú smutné a ťažké. Aj preto vznikla spomínaná skladba, ktorá je jednou zo skladieb môjho klavírneho cyklu. Ku Poéme A mol som natočil video, ktoré vzniklo priamo v areáli bývalého koncentračného tábora Auschwitz – Birkenau. Bol to pre mňa veľmi emotívny zážitok. Vznikli tu naozaj zvláštne podmienky, ktoré dokreslovalo pochmúrne, daždivé počasie. Umocňovalo v nás pocity, ktoré tu museli prežiť obe nacistického vraždenia. Bola to atmosféra plná strachu a bolesti, ktorú sme pri natáčaní videoklipu naozaj precítili. Mojou prvou motiváciou bola túžba vzdať úctu obetiam rómskeho holokaustu. Podľa mňa je nevyhnutné nezabudnúť na túto temnú kapitolu v našich dejinách. Nemali by sme zabudnúť na fakt, že aj náš národ trpel a umieral nevinne len kvôli odlišnému pôvodu a farbe pleti. Myslím si, že vedieť viac o tejto téme je veľmi dôležité aj pre Rómov samotných. Mali by sme mať viac informácií o tom, čo dialo Rómom počas druhej svetovej vojny. Niektorí Rómovia na Slovensku sa potrebujú s touto záležitosťou ešte len oboznámiť.

Ako vidíte súčasnú situáciu Rómov na Slovensku?

Tak toto je niečo, čo ma veľmi trápi a mrzí, lebo súčasná situácia väčšiny Rómov na Slovensku je viac ako zlá. Všetci, čo si nezatvárajú oči pred skutočnosťou musia skonštatovať, že Rómovia sú na tom veľmi zle a čo je ešte horšie, nevidíme žiadny progres v riešení akútnych problémov, ktoré trápia samotných Rómov a celú spoločnosť. Vôbec sa mi nepáči, v akých podmienkach Rómovia žijú, aké majú postavenie v spoločnosti a šance na rozvoj. Nič sa nemení

k lepšiemu, a to aj napriek tomu, že sa na takzvanú rómsku problematiku minuli milióny eur z Európskej únie.

Ako sa žije rómskemu umelcovi v našej spoločnosti?

Ja osobne svoj život nevnímam cez prizmu toho, že som rómsky hudobník. Som človek, ktorý sa venuje komponovaniu a robím to, čo ma naplňa a baví. Som rád, že väčšina reakcií na moju tvorbu je pozitívna. Rovnako je to v mojom osobnom živote. Ako človek nemám problém v interakcii s inými ľuďmi. Poviem to tak zjednodušene: ako sa rozprávam s inými ľuďmi, tak aj oni pristupujú ku komunikácii so mnou. Na druhej strane viem, že nie každý má takéto šťastie a vo svojom živote sa mnohí naši ľudia stretávajú s negatívnymi reakciami, ktoré sú mnohokrát výsledkom sociálneho dištancu medzi Rómami a majoritou. Ale čo sa týka celkovo môjho osobného pocitu z našej spoločnosti, ja ako človek nemám problém. Na druhej strane stojí pred nami ako spoločnosťou úloha, ktorá určí charakter spoločnosti, v ktorej žijeme. Som presvedčený, že jednotlivci aj spoločnosť potrebujú najsť skutočné hodnoty, ktoré dokážu ľuďom ponúknuť dôstojný život a pozitívnu perspektívu pre šťastie. Okrem iného si myslím, že základnou podmienkou prerodu spoločnosti je fakt, že všetci musíme dať najavo, že tu nechceme žiadny fašizmus ani rasizmus.

Vzťahy medzi Rómami a majoritou sú mnohokrát zložitý, ťažké a napäté. Kadiaľ podľa vás vedie cesta k ich zlepšeniu?

Najviac problémov spôsobuje extrémna chudoba a spoločenská izolácia Rómov, ktorí žijú v osadách a getách oddelených od ostatnej spoločnosti neviditeľnými bariérami. Ak sa naše kultúry a komunity nebudú prelínať a spolupracovať, logicky to povedie k vzájomnej ignorancii či dokonca nenávisti. No či chceme alebo nie, sme odsúdení na spo-

Gili vaše ´kirajkiňa

O bašaviben hino univerzumos, laťiniko čhibaba phendo maškariphen vesmiroske, savo džanel te fascininel, te zaučbarel šukaribnaha, šaj pes phenel boj sako jekbe manušes. O Miroslav Rác, bašavno, klaviristas peskere bašavibnaha phagerkerel klasicko – phurikano dikhiben pal´o romano lavutaris – hudbňikos savo bašavel tradično – phurikano, ľudovo-ineposkero štilos vaj kerel leskero protipolos. Butedera moderno štila bašavukerel joj, zaučbarel pes thaj klasicko bašavibnaha. Ciknovastar leske drabarda o klaviros – e zongora. Dorėsla agor sikhblavibnaske pro konzervatorijumos Topolčanende. Kerda klavirno ciklusos gilenge, save rakinel jilestar pre paťiv manušenge save mule porajmoste andro holokaustos, numa kerda thaj gili prejkali anglicko kirajkiňa te anglicko ineposke. Pal leskero bašaviben thaj dikhiben pre amari spoločnosť – nīpos ela kadi amari дума, kada vakeribnaskero iriben.

Savo sas tumaro drom ko bašaviben thaj ke komponacija?

O bašaviben barolas manca. Baruvav avri thaneste kaj sas rakindo jekhetañibnaha o bašaviben sako jekh džives, šaj pes oda te avke phnel. Te mange me thovav phučaviben, so man ke leste doandá, akor šaj phenava, kaj eršejno sas oda miro jilo thaj miri vodi, savi hiñi pherađi bašavibnaha thaj buťaha kathar late. Joj man lidžel kale dromeha thaj zorales kikidel. Mušinav mejk me te phenel oda kaj ko kamiben bašavibnaske pes dochundom korkoro, me korkoro oda kamľom, vaš´oda kaj les kamav meribnaha u som leha pherado. Mire dešutrin beršendar bašavav pro klaviros – zongora, avri mange les liňom sar prejkal mande nek feder bašavibnaskero dživipnaskero kothor. O klaviros – zongora hin čačo nek šukareder bašavibnaskero, leskero hangos, temperamentos hino devlikano, leha pes del čačipnaha te vakerel savoro avri. Ke komponacija pes dochundom spontanes, ajso voďakero labaripnaha, ačhila pes oda korkores. Sako jekh lavutaris – hudobňikos kezdinel eršejnestar te

kerel interpretacija varesave gilenge avre lavutarendar u pajk the andre peste arakhel erzipen te zaučarel peskero bašaviben peskere gilenca, kezdinel te kompoñinel. Bašavibnaskere motiva mange thovav pro jekhetañiben mira fantazijaha, odoj ulon mire gila.

Savi hi tumen inšpiracija, kaj la roden vaš kada tumaro bašaviben?

Prejkal mande hin igen bud interesantno thaj zoralo paťaviben Devleste. Šaj pes le manušenge kada dikhel sar varesavi upre ačhadi fraza, čuče lava, no me paťav kaj man ko bašaviben, ke kompozicija lidžel o gulo Del. Jov hino miri inšpiracija, zoralipen thaj harmonija miri. Me kerav klasicko – phurikano klavirno bašaviben 21. šeleskeri vrjamatakeri, savaha kamav te zaučarel savore manušakere generaciji, si oda jekh save devlikano paťavibnastar, či savi barvaha hine.

So hin prejkal tumende oda kaj san Rom u sar akada faktos perel pro´da kana bašaven, kana kerenas, keren kompoziciji?

Sako paš peskeri umelecko buťi hino zaučarkerdo paťavibnaha, sikhľavipnaha, nipoha, la spoločnosťaha andre savi dživel. Oda pes nadel te zamarel. Me som but bari-kono oleske kaj som romano čhavo, numa pre dujto sera gindinav kaj varesar zorales, ekstra akada nazaučhrada miri buťi, vašoda kaj me paš miri kompozicija thaj temi, cir-dav mire dikhibnastar. Pro eršejno ačhel oda kaj sam savore manuša, u paťav osleske kaj te kaj sam savore aver, hi amen but jekhetano, buteder sar varesave peske kamen te domuken ke godi, jilo. Me kerav bašaviben prejkal savore manuša. Bašaviben hino čak jekh, u hino vaš savore, save les kamen u kerel lenge šukariben.

Kerďan klavirikane gila, ajso ciklusos lendar, save ačhaďan paťivaha manušenge save mule porajmoste – holokaustoste. Soske kerďan kada lačhari-ben tumare bašavibnaha kala phara te-make?

Pre tema ko porajmos imar kezdindom te kerel bašaviben kana sikhľuvavas pro kon-

luprácu, lebo tu budeme žiť spolu a problémy jedných budú spôsobovať problémy celej spoločnosti ako takej. Cesťou k zlepšeniu je v prvom rade zmena sociálnej a ekonomickej situácie Rómov z marginalizovaného prostredia, ktorá povedie k celkovému zlepšeniu situácie. No podľa mňa je v prvom rade všetko o kompromisoch a o vzájomnej tolerancii človeka k človeku. Žijeme v 21. storočí a nášmu svetu by mal vládnuť vzájomný rešpekt a vyznávanie spoločných hodnôt.

Ako vidíte súčasnú rómsku kultúru?

Rómska kultúra – to je súbor mnohých oblastí a jej najmasovejšou a najpopulárnejšou časťou je hudba. Naša muzika je temperamentná, má v sebe veľký oheň a čaro, ktoré dokáže ľudí chytiť za srdce a vyvolať lavínu emócií. Naša hudba nie je len o jednom žánri, práve naopak. Máme množstvo hudobných štýlov, výborných umelcov, hudobníkov, tanečníkov a spevákov. Aj v ďalších oblastiach máme šikovných ľudí, ktorí tvoria úžasné diela. Máme básnikov, výtvarníkov či spisovateľov, aj keď táto oblasť našej kultúry nie je taká propagovaná a populárna, ale podobná situácia je aj v majoritnej kultúre. Máme podporu kultúry aj zo strany štátu, aj keď podľa mňa nie je na takej úrovni, aká by mohla byť. Je potrebné podchytiť talentovaných umelcov, podporiť ich tvorbu a umelecké projekty, pretože je to pre rozvoj a prezentáciu našej kultúry nevyhnutné. Teším sa, že aj medzi Rómami má naša kultúra dobré meno a podporu. Je tu množstvo jednotlivcov či mimovládnych organizácií, ktoré organizujú rôzne kultúrne festivaly a podujatia, kde sa môžu naši umelci prezentovať a predstaviť svoju tvorbu.

Čomu sa v súčasnosti autorsky venujete?

Momentálne komponujem skladby k novému projektu, ktorý sa opäť venuje téme holokaustu. Projekt sa bude robiť v Osvienčime v spolupráci s múzeom Auschwitz – Birkenau a s rómskou mimovládnuou organizáciou Asociácia Rómov v Poľsku. Taktiež chystám CD s mojou tvorbou, ktoré bude venované obetiam holokaustu. A samozrejme, aj naďalej koncertujem a nebránim sa prípadným kvalitným spoluprácam. Mojm najnovším hudobným počinom je skladba, ktorú som venoval anglickej kráľovnej Alžbete II. a celému Anglicku a jeho ľudu. Skladba sa volá So slzami v očiach.

Prečo ste sa rozhodli venovať skladbu práve anglickej kráľovnej?

Nápad zložiť túto skladbu prišiel ku mne tak ako vždy, spontánne. Pri svojej tvorbe venovanej holokaustu som sa venoval aj histórii druhej svetovej vojny a uvedomil som si, ako veľmi trpel aj anglický ľud, ktorý priniesol mnoho obetí, aby bol fašizmus porazený. Británia si veľa za vojny vytrpela, všetko to bombardovanie a strádanie, mnoho obetí na bojiskách druhej svetovej vojny, a to všetko vo mne vyvolalo pocit, že mám zložiť skladbu, ktorú by som venoval britskej kráľovnej a všetkým ľuďom, ktorí položili svoj život v boji proti fašizmu. Chcel som si tak uctiť ich pamiatku a vyjadriť svoju vďaku.

Čo si prajete do budúcnosti?

Prajem sebe a všetkým ostatným, aby medzi ľuďmi zavládol pokoj, mier a láska. Ak by sme to dokázali, naše životy by sa výrazne zlepšili a ľudia by boli oveľa viac šťastní a spokojní. Samozrejme, chcel by som pokračovať vo svojej tvorbe, vydať spomínané CD, robiť koncerty pre ľudí a svojou hudbou tešiť všetkých, ktorí o to budú stať.

Pripravil: Braňo Oláh

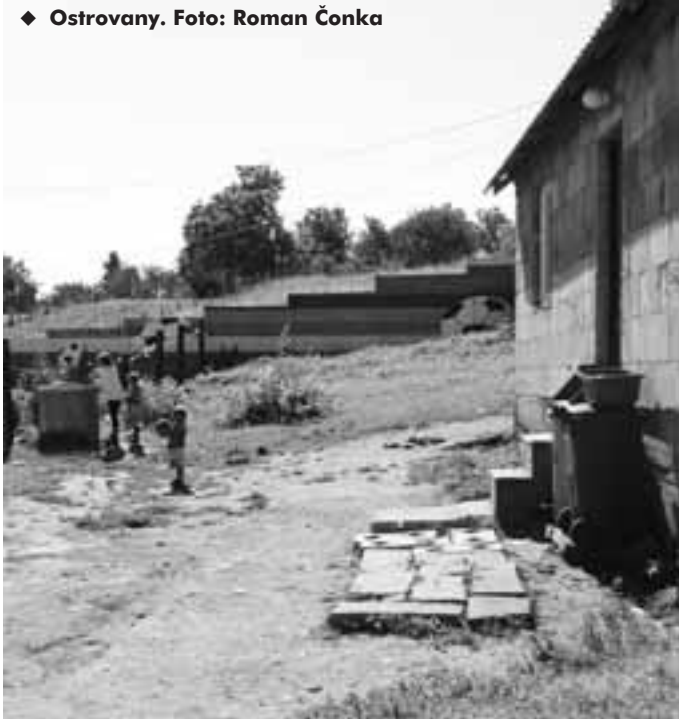
Múry i ploty pribúdajú

◆ Ostrovany. Foto: Roman Čonka

Nedávno ma v médiách zaskočila správa. Na Slovensku už máme šesťnásť segregačných zábran. Po slovensky – a na rovinu povedané – za ostatné roky bolo v našej krajine postavených šesťnásť plotov, ktoré odrážajú mieru rasizmu v nás. Tie ploty vznikli ako bariéra pre majoritu, ktorá ju má ochrániť pred Rómami. Má ju ochrániť predovšetkým pred tým, aby sa musela pozeráť na biedu a chudobu druhého človeka. Zakrývame si uši, aby sme nepočuli, zatvárame oči, aby sme nevideli pravdu. Len ústa si často nezakryjeme a hovoríme bludy a klamstvá o druhých, ktorých nepoznáme. Nič o nich nevieme a ani nechceme vedieť.

◆ Ostrovany. Foto: Roman Čonka

Človek, ukotvený vo vlastnom dostatku a bohatstve, sa nerád pozerá na chudobu iných. Ak by tak robil, svedomie by mu nedovolilo nepodeliť sa o to, čoho má sám veľa. A tak vznikajú ploty. Miesto záujmu, empatie, pomoci a pochopenia ľudia radšej investujú peniaze do stavby múrov, aby uchránili seba pred svojím svedomím. Lenže sa to nedá, lebo chudoba a nedostatok – peňazí i záujmu – za tým plotom ostanú.

V našich novinách sme o múroch písali nie raz. Snažili sme sa na ne upozorňovať. Ukázať život na jednej i druhej strane. Počas príprav a prác na reportážach sme s ľuďmi, ktorí ploty iniciovali, rozprávali dúfajúc, že pochopia márnosť a hlúposť svojho konania. Asi zbytočne, lebo ďalšie múry čo ľudí rozdeľujú, pribúdajú.

Mesto Moldava nad Bodvou sa v auguste rozhodlo údajné problémy rodičov a ich detí z dvoch tamojších škôl tiež vyriešiť plotom, ktorý vyrástol doslova z jedného dňa na druhý. Pritom obe školy – Základná škola a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským a Základná škola Československej armády v Moldave nad Bodvou – mali viac ako štyridsať rokov spoločný areál.

Všetko zmenili sťažnosti rodičov, ktorí sa obávali Rómov z maďarskej školy. A tak vznikol ďalší plot. Ale dá sa plotom vyriešiť spolunažívanie? Ako a kedy sa majú dnešné deti naučiť to, čo ich rodičia vedeli, ale dnes chcú na to zabudnúť? Mnohí mali a majú dodnes medzi Rómami kamarátov. Prečo v tom bránia vlastným deťom? Čo sa zmenilo? A čo sa zmení, ak budeme na seba pozeráť spoza plovov? Dokedy sa budeme hrať hru na ZOO, v ktorej jedni sú exempláre a druhí návštevníci?

Načo sú reči, že všetci sme jedno, keď to už neplatí ani v kostoloch? Kedy pochopíme, že sa nám všetko, čo robíme druhým, raz vráti? A pochopíme to vôbec niekedy?

Text: Daniela Obšasníková

zervatorijumos. O porajmos peske mušinas te rakinel pro leperipen, u mejk buteder andre kadi vřamate – ideoste kana savore erzinsa buchlaripen pravico vo radikalizmoske, savo kamel te zaučharel, te bagetizinel les vaj vakerel kaj pes kajso džungalipen řni řoha na řchila. Vař akada me kerđom kala gila ke porajmoskeri tema. Miri klaviriko gili Poéma A mol rakinđom pařivaha olenge save mule porajmoste, olenge save cerpinenas u merenas andro koncentračno lagera. Avka sar imar leperđom, kompořnav thaj bařavav peskere gila kaj te baravav manuřende erzipena – emociji thaj varesavi ajsi inřpiracija ko maripen peskere řereske ko řajutne, phare temi. Vařo řda kerđom kadi gili, Poéma Amol tha kerđom videos, savo ulila arealoste, phurikano koncentračno lageriske, Avřicate – Birkenavste. Sas oda prejkla mande řačo bud zoralo. E gili sas adaj zaučharkerđi ajse zoralipnenca, ajse erzipena, dukhavibena save muřinde te predřal o manuřa save adaj mule... kala erzipena dokerenas andre miri vodi savoro oda thaj mejk o džungalo ideos, briřind akor perelas. Sas odoj atmosfera phe-

rađi daravipnaha, dukaha, savi řačo erzinahas savore pař kada videoklipos. Miri erřeřni motivacija sas pařiv savi kamlom te rakinel olenge romenge save andro lageris mule. Pařav zorales oleske kaj nařti bisteras pre kadi dikhađi etapa amara historijake. Nařti bisteras pro řda kaj amare manuřa merenas řak vařo řda kaj len sas aver barva cipatar thaj kaj sne Roma. Gindinav kaj hi řak miřto vařo Roma hoj džanen vareso buteder pal kada so pes ačhila, kaj amen hin butedera informaciji palo řda so pes kerelas le romenca andro duřto lumakero mariben. Varesave romenge akada kothor kařa historijatar mejk kampil te vakerel avri, bo nadřanen so pes ačhila.

Sar dikhen tumen e situacija vařo Roma akana pre Slovačiko themi?

No akada hi vareso so mange phares perel pre godi, bare binoha, bo oda sar o butedera Roma pro Slovenskos dživen nane pro řukariben. Savore, save peske nazaphanden peskere jakha muřinen te kořstatinen, kaj o Roma ačen pre igen rosno drom, u so hin mejk rosneider hi oda kaj nadhikav řisavo

progresos ko zaučariben federipnaske, problemurenge savenca pes o Roma markeren sako jekh řives peskere dživipnaske, numa thaj o buchleder slovačiko nipos. Čačo mange naperel pro jilo oda sar o Roma dživen, andre save podmjenki, savo ačhaviben manuřakero len hin mařkaro buchleder slovačiko nipos u te oda sar pes oda řaj savoro řerinel ko federipen. řiso pes na visarel ko federipen, te kaj pes vakerel keci but love Evropikaři unijatar, milijoni pes muken pre kadi tzv. romaři problemuratika.

Sar pes dživel romane lavutariske – umelcoske kala spoľčnostate?

Me pre miro dživipen nadikhav ajsi prizmaha, kaj som romano lavutaris – hudobňikos. Som manuř savo kerel kompoziciji u kerav oda so mange ačhel jileha pro řukariben. Som bachtařipnaha zaučhrado oleske kaj butedera reakciji pre miri tvorba hine řukar. Avka oda ačhel thaj andro miro privatno dživipen. Sar manuř man nane problemas la interakcijaha aver manuřenca. Phenav oda kavka: avka sar vakerava me aver manuřenca, av-

ka vakeren jojn manca. Pre duřto sera, džanav kaj na sakones hin kajsi bacht u andro peskere dživipena pes arakhen negativno – rosne reakcijenca, save ulon řak olesar kaj hin adaj varesavo socijalno diřtancos mařkaro Roma thaj gadže. Kampil numa te phenel kaj me korkoro naerzinav sar manuř kala spoľčnostar kaj man hin laha varesavo problemas. Pre duřto sera ačhel prejkla amende, sar prejkla spoľčnostatar butakero drom savo sikavela lakero charakteros – sokaři. Pařav zorales oleske kaj sakoneste jekheske kampil te rodel řačikane dživipnaskere hodnota, save le niposke řaj den lačhibena řukar dikhibena, bachtařipen dživipnaste. Gindinav mange thaj oda, kaj beřzutno – zakladno phučiben ko visaripen la spoľčnostake hin faktos kaj savore muřinas jekhetanes te sikavel, the phenel zorales hoj nakamas řisavo řařizmos řni rasizmos.

Dživipen mařkaro Roma thaj gadže hin ajso varesavo, pharo thaj ispido nakamibnaha. Kathar řaj džal drom ke leskero federipen?

Príklady dobrej praxe

Projekty, ktoré zlepšili život v sociálne vylúčenom prostredí sa nedarí rozšíriť plošne po Slovensku. Ani mediálne známy úspech samosprávy v Spišskom Hrhove si nenašiel húfy nasledovateľov. Hoci starostovia chodia do Hrhova na exkurzie, nevedia, nechcú alebo im obecné zastupiteľstvo nedovolí kopírovať model, ktorý videli na vlastné oči. V médiách sa stále častejšie ozývajú verejné autority, že by sa mali príklady dobrej praxe šíriť do ďalších komunít. Zdôrazňujú, že jedinečná príležitosť s dotáciou z Európskej únie na tento účel sa nezopakuje. Prečo to nie je v praxi také jednoduché, ako by sme si predstavovali?

Rehoľa pre dobro

Výrazných osobností schopných potlačiť vlastné potreby v záujme verejného blaha nie je veľa. Navyše, je to rehoľa a väčšinou verejne nedocenená. Roky budovať tímy, zháňať zdroje, dosahovať ciele. Preukazovať sponzorom efektivitu za každých okolností a venovať veľa času analýzám dopadov a hromadeniu argumentov o užitočnosti svojej práce. Tak prečo by sa do nej mali hrnúť ďalší? Dôvody by sa predsa len našli. Jeden z nich je: ak sme mali šťastie, narodili sa do ekonomicky zdravej rodiny a boli obdarovaní príležitosťami, mohli by sme v sebe nájsť vnútornú potrebu pomáhať slabým. Lídri, ktorí si postavili takýto cieľ a využili k tomu svoje schopnosti, našťastie existujú.

Domovníci vo Velkom Krťiši

Adrián Berky a Janette Knapková zriadili vo Velkom Krťiši Komunitné centrum menších a začali riešiť akútny problém miestnych Rómov s bývaním. Temer ôsmim stovkám obyvateľov z dvanástich bytových domov hrozilo, že prídu o strechu nad hlavou. Bytovky boli roky bez údržby, dlhy na nájomnom, za vodu a energie rodinám narastali. Úspešný projekt Domovníci v rómskych bytovkách mobilizoval vlastné sily obyvateľov a sprostredkoval materiál na svojpomocnú obnovu a údržbu bytových domov. Prvým krokom bolo zrušenie spoločných meračov vody a elektriny v bytovke. Nové meracie prístroje zapojili pre každý byt osobitne, aby sa umožnilo adresné účtovanie spotrebovaných energií na bytovú jednotku. Takto získali rodiny motiváciu šetriť. Ďalším krokom boli splátkové kalendáre na dlhy na nájomnom a ekonomické poradenstvo rodinám. Adrián Berky a Janette Knapková pracovali s celou komunitou a presvedčili nájomníkov, aby sa pustili do svojpomocných opráv v bytovkách. V projekte Domovníci v rómskych bytovkách vychovali domovníkov a údržbárov z radov obyvateľov bytových domov a z Nadácie Ekopolis získali opakovane nevelké zdroje na nutné náklady.

Vypratali tony holubieho trusu z podkroví, opravili komíny, vymaľovali spoločné priestory, opravili vstupné dvere, upratali vonkajšie priestory, osadili vonku lavičky a detské ihrisko. Raz mesačne sa odpisovala elektrina a voda, aby mali obraz o svojich výdavkoch. „Pri dverách každému jednému povieme, koľko kubíkov vody spotreboval a koľko to bude stáť, určí sa deň platby. Oni si už uvedomujú, že to musia zaplatiť a spotreba klesá,“ opísala Janette Knapková s tým, že s výkonom správy začali v roku 2009. Podlžnosti sú nájomníci schopní pri ekonomickej disciplíne a kontrole zvládať. Spoločnou správou bytoviek sa podarilo zastaviť ohrozenie zvonka a udržať rómskym rodinám v 132 bytoch strechu nad hlavou. „Mohli už byť bezdomovci, ale doteraz bývajú,“ povedal Adrián Berky na konferencii Upre zorganizovanej Karpatskou nadáciou Košice. Dodal, že dnes majú svojho vyučeného vodára, elektrikára, údržbára a tesára. Zabezpečili stúpačky, opravili a udržiavajú strechy bytoviek. Pripravujú odkúpenie bytov do vlastníctva.

Farma ako zábava aj liek na chudobu

Štefan Straka založil na východnom Slovensku občianske združenie Svatobor, ktoré pomáha chudobným Rómom. Práve chudobu vnímal Straka ako výraznú sociálnu tému v tomto regióne. Začínal ešte v roku 2006 potom, ako sa vrátil z vysokoškolských štúdií zo zahraničia. Podľa neho sú na východnom Slovensku pozemky značne poškodené eróziou a pre ich obnovu bol potrebný kompost ako hnojivo. Naštartoval projekt ekozáhradníctva a kompostovania, do ktorého vťahol miestnych Rómov. Po rokoch farmárčenia Straka zhodnotil: „Moja skúsenosť s Rómami je iná, vedľa byť pracovití. Naša činnosť je užitočná aj pre zlepšenie zdravotného stavu Rómov a ich imunity. Tí ľudia sú spokojnejší a radostnejší.“ Farmárčenie berie Straka aj ako komunitné stretávanie a priestor pre diskusiu. Hovorí, že tá práca nemá ľudí ubíjať a treba ju brať ako formu zábavy a hry.

◆ Zber zemiakov v Raslaviciach. Foto: archív obce Raslavice

Dom na polceste

Teológ Stanislav Gurka so svojou manželkou Evou založili vo Velkom Slavkove pred šiestnástimi rokmi útulok pre mladých mužov. Priemerný klient Domu na polceste je Róm, ktorý vyrastal v detskom domove a nemá rodinné zázemie. Má skončenú základnú školu a asi pätina absolvovala učňovku alebo špeciálne odborné učilište. Podľa Stanislava Gurku sú títo mladí muži často emocionálne chudobní a nevyzretí, nemajú pracovné návyky či skúsenosti. V útulku môžu zostať štyri, päť rokov a za ten čas s nimi pracuje tím odborníkov. Mnohí si dokončia stredné vzdelanie a zamestnajú sa, čo im otvorí cestu do samostatného života. Chovanci Domu na polceste získavajú pracovné zručnosti v stavebnej firme, ktorú Gurkovci prevádzkujú vo Velkom Slavkove. Zamestnávajú šiestich majstrov, ktorí chlapcov odborne vedú. Kapacita útulku je asi dvadsať klientov.

Domom na polceste vo Velkom Slavkove prešlo od jeho vzniku viac ako 260 mladých mužov. Za najväčší úspech považujú jeho zriaďovatelia to, že dokázali porozumieť potrebám svojich klientov a reálne prispeli k tomu, že sa integrovali do života. Mnohí z nich žijú po okolí, majú byty v podnájmoch a pracujú v okolitých firmách. Gurkovci vychovali štyri vlastné deti, ktoré im dnes pomáhajú v útulku spolu s niektorými bývalými chovancami. „Do tímu pribudol z chovancov Vladko, ktorý sem prišiel po detskom domove, úplne zničený. Dorobil si maturitu v Poprade, potom vysokú školu – špeciálnu pedagogiku. Medzitým si osvojil svojich súrodencov z domova a sám s nimi býva a stará sa o nich,“ povedal S. Gurka.

Združenie mladých Rómov zamestnáva ľudí z majority

Vo Valaskej pri Podbrezovej založilo Združenie mladých Rómov sociálny podnik zameraný na zamestnávanie znevýhodnených ľudí z regiónu. Spočiatku tu pracovali iba Rómovia, ale postupne prichádzali aj dlhodobí nezamestnaní ľudia z majority. Prvé roky potrebovalo združenie mužskú prácu – robili sa hlavne stavebné činnosti pri rekonštrukcii zanedbanej administratívnej budovy s dvadsiatkou miestností. Dnes vo Valaskej funguje komunitné centrum, práčovňa, prednáškové centrum, administratíva združenia. Pracujú tu Rómovia a Nerómovia, muži a ženy, v rôznych pracovných pozíciách. Mnohí nezostali v pracovnom inkubátore a časom si vypracovali inú príležitosť na trhu práce. Viacerí študujú stredné a vysoké školy. Ekonomicky sa zatiaľ najviac darí pracovní, ktorej narastá počet objednávok. Ženy perú v obrovských pračkách, sušia a žehlia posteľné prádlo pre nemocnice, ubytovne, domovy sociálnych služieb a muži ho rozvážajú ku klientom po celom strednom Slovensku. Na poschodí budovy sú ubytovacie priestory pre dobrovoľníkov, zahraničných študentov či partnerov. Lídrom združenia je Ivan Mako z Banskej Bystrice.

Sociálny podnik Raslavice

Starosta obce Raslavice pri Bardejove Marek Rakoš sa inšpiroval príkladom zo Spišského Hrhova. Do úradu nastúpil v roku 2015, v tom čase dosahovala nezamestnanosť Rómov v obci 95-percent. Do komunálnych volieb šiel s tým,

že bude v obci rozvíjať zamestnanosť na princípoch sociálneho podnikania. Obecný úrad sa pod jeho vedením začal sústreďovať na vytvorenie udržateľného systému komplexného rozvoja komunity. Za dva roky vzniklo v Raslaviciach 65 nových pracovných príležitostí a pripravujú ďalšie. Rakoš si myslí, že samospráva má pre sociálne podnikanie najlepšie podmienky, pretože disponuje vlastnými finančnými zdrojmi a má možnosť zapojiť sa do výziev i získať zamestnancov. Hlavnou myšlienkou bolo pomôcť ľuďom v obci, nájsť im prácu. Cieľom je sebestačné podnikanie v obci. Už po prvom roku si zarobili na akontáciu a kúpili vlastný obecný autobus, ktorý využívajú na školské zájazdy, zahraničné cesty, školu v prírode či cesty folklórneho súboru Raslavičan.

Sociálny podnik v Raslaviciach vyrába poľnohospodárske produkty, ktorými zásobuje miestnu školu, škôlku, penzión či Kláštor sv. Jozefa s rehoľnými sestrami. Zeleninu si od nich berú aj Bardejovské kúpele, reštaurácie či sociálne zariadenia v okresoch Prešov a Bardejov. Polovicu výsadby na desiatich hektároch tvoria zemiaky, pestujú aj mrkvu, petržlen, cibuľu, cesnak, cviklu či kaleráb. Okrem poľnohospodárskej výroby majú v obci dobre rozbehnuté stavebníctvo. „Robíme to sami, a tým pádom šetríme peniaze. Ešte chceme urobiť obecné kompostovisko, čím uzatvoríme kruh, kde každý dostane nejakú robotu. Preto vytvárame jednotlivé činnosti, cez ktoré si vieme ľudí postriedať, pomôcť si s nimi, prípadne urobiť nejakú väčšiu aktivitu,“ vysvetlil Rakoš pre blog Socialnepodnikanie.sk neziskovej organizácie Epic.

Text: Ingrid Ďurinová

◆ Zakladatelia útulku vo Velkom Slavkove Stanislav Gurka a Eva Gurková. Foto: Ingrid Ďurinová

O stereotipi tele thoven vaš čaladuno jekhekeriben

O manuš a daran olestar, so na prindžaren. Kana buter o naprindžaripen barol, akor andro manuša hin buter daravibena the chochade vakeribena. Ajsi hiñi adi luma, kaj dživas adađives. O gadže prindžaren le Romen ča čepeder the dojekhvar aňi na kamen te džanel buter. The akor but manuša, anglunes ola andal o vatri, sar te bi dživenas pre sera andal socijeta, sar te bi andre late na reslonas. Kana hino vareko khatar čhido avri, oda űnikaske na perel mištes. Anel odčhiviben, nasvalo zadikhiben ke avren manušen, ke peste korkoreste. Sar olestar avri, pes dičhol achaliben, kamiben, evanjelizacija. Vašoda the prekal evanjelizacija maškar muzika pes zathovel romaňi gospelovo grupa so pes vičinel F6. Le peskera muzikaha pes but dureder reslöl maškar slovaki-jakero gospel. Efta terne lavutara – Lukaš Bužo, Stano Gorol, Peter Gomolak, Lukaš Gorol, Tadeaš Gavala, Peter Bužo a Matuš Bužo gilaven slovenskones, ale the romanes.

Kamas te sprindžarel la grupaha the mangas le Peter Gomolak, so hino kapelakero manažeris the štatutaris vaš manuškano sphandlipen Umelecko centros F6 the projek-toskero manažeris, so hino zaterdilo vaš propagacija.

Presikhaven amenge tumare lavutaren andal F6.

F6 oda hiñi eftadženengeri romaňi the slovakiakeri evanjelizačno grupa. Amen jekhanglunes kamas buter te sprindžarkerel slovakiakeri the romaňi socijeta. And al Jastrabie nad Toplou andal tham Vranov nad Toplou perel andre Lukaš Bužo (26 berš), Stanislav Gorol (25 berš), Lukaš Gorol (32 berš) the Peter Bužo (32 berš). O Matuš Bužo (26 berš) hino andal e Sol andal tham Vranov nad Toplou.

Tumari buti but zorales rozthodaň pedal šov thana.

Amaro sogališagos andal grupa F6 hiñi rozthodi pre ala thana:

- amen paťas oleste, hoj o Slovaka the o Roma pes na zgele pro jekhetano than ča avka
- amen paťas oleske hoj o Del kamel soduj naciji
- kamas te sphandkerel slovakiakeri the romaňi socijeta
- kamas, aj penge o Roma le Slovenca jekhetanes od-mukhen peskere bezecha andal čirlatuňipen the mi phageren savore fali maškar peste
- kamas aj soduj socijeti skerkernas maškar peste pašut-ne phralipena the jekhekeribena
- paťas oleste, hoj pes pherdārela žalmeskero lav 133: „Sar oda lačhes the šukar, kana o phrala (Roma the Slo-vaka) dživen jekhetanes“.

Ona nane nahoda, hoj O Roma hine le Slovenca andre jekh klasa, jekh škola, jekh foros vaj gav. Pro besedi andre školi me vakerav, hoj hin ajso vacht te dživel jekhetanes, vašoda hoj amen hin so peske te del. Sar ada tumen zadikhen?

Amen kamas te ačhavel andro tajsaskero koter o krestikaňi romaňi kultura the džaňiben. Jekhopre thodi hiñi socijeta, evanjelizacija, formacija, jekhekeriben, keriben the bičhaviben.

Jekhetañi socijeta – amen zorales zaterdilaň pedal oda, aj sam džene andre Socijeta vaš Petros Apoštolis the pherdaras leskere sune.

Evanjelizacija – kamas aj Slovaka the Roma sthovkeren peskere dživipena le Devleske the mi jekhetanes baron andro socijeti.

Formacija – hin pedal amende but interesno te bondar-kerel le manušen na ča prekal vođakeri, ale the prekal umelecko sera. The vašoda tumenge phenas: „Av amenca“.

Rozvakerkeren amenge džiadađiveskeri buti vaš grupa F6.

Grupa F6 organizinel romano gospelovo bašaviben FestRom, so pes ačhel dojekh berš andre agorutňi maj-oskeri sombat. Džiadađives amen diňam avri šov albumi: Savo oda lačo the šukar (marcos 2008), Ha, oda hino JOV (marcos 2009), Ušti, devleskero nipos (julios 2012), CD a DVD Jan 8,32 (2014), Drom – Čačipen – Dživipen la gru-paha fil3 (2016), Bararas (2017).

So kamel e grupa te kerel andro tajsaskero koter?

Amen amenge sthodaň daskeci meti, so bi rado pherdara-has. Kamas te džal dureder prekal aktiviti, so rozgeľam oka berš the vaš bari dzeka nevosthodo sphandlipen Umelecko centros F6. Kamas amen te zathovel prekal misiji andro vatri, andro berten, čhavorikane khera, te džal dureder prekal avri-likerbaskere koncerti andro školi vaš e Slovakiya, palis džas dureder la jekhekeribena le Lamačiskere chvali paš soste amen o Del but zorales vičinda paš Odmukhipen Tour. Andro amaro planos amen hin te del avri študijovo albumos, te šegitinel terne interpretenge, te presikhavel vastenca kerde produkti prekal e-shop, te nahrajinel aver evanjelizačno CD ŠUN. Ale kamas the jekhetanes te kerel le TV LUX the radios Lumen. Palis džas dureder andro projekti Barabas, RomaSlo-

vak, andro projektos LAV. Kamas te zachudel zaarakhardo butikano kher the te presikhavel pes maškar nipos prekal projektos Zlikerkerav le misijonaris, kamas te zachudel o mentoringos. Čačes the kamas the dureder te del avri neve videoklipi, kamas te avel aktivna the sthovkeraha sjeťa SAVO-RE, so pes dičhol avri sar nevipen andre Slovakiya.

Tumen leperdaň pal internetovo sklepa, kaj bikenen dekoraciji, ikoni, originalna CD the DVD, publikaciji the genda. Umeleckones the propagačnones tumen priučharkeren jekhetanes la grupaha the la gilutňa Sara Jarkova the grupa fil3. Me gondolinav, hoj maškar oda savoro hino the lengero keriben. Ko hino autoris vaš ikoni, leperde dekoraciji, genda the publikaciji?

The adaj amen kamas te del šanca le terne artistenge, aj lengero talentos na agorisafol nazadikhlo the prekal oleste te presikhavel, vaš soste len o Del zavičinda the savo talentos lenge diňa. Maškar amende hiñi e Monika Fričišinova so kerel kreativno keriben imar dešupandž berš. Zachudelas pes paš vastengere buta the hačkinelas the sivelas. Palis pes lakere džaňibena barvalisaľonas prekal vajsave dekoraciji the chud-kerelas godā, zachudňa te kerel o šperki the kerelas produkti andal vajsave material. Anglal eťta berš peske kerđa ikonopi-secko kurzos tel Peter Komišak, so lake diňa bazutňipen sar te lekhavel o ikoni. Anglal jepaš berš peske kerđa ikonopisecko kurzos tel Mihai Cucu – calolumakero likerdo rešaturatoris the ikonipiscos andal Rumuňija. Ikonolekhaviben la but interesinel, vašoda hoj la ada ispidel pašeder ko Del. Ikonolekhaviben hino pedal late sar modlišagos. Ikona palis nane ča čitro, ale prekal late šaj zadikhel the džidunes Devles.

Le Lukaš Jarka sas imar anglal čhavorikaňatar ajso čalavi-ben paš artistikano randišagos, vašoda hoj leskero dad do-jekhvar dareso randelas. Kana varekana phirelas andre ba-zutňi škola, vajkana avľa nasig, vašoda hoj pes priačhelas paš thanutno kaštengero keriben the zadikhelkerelas, so pes odoj kerel. Keriben le kašteha les but interisinelas. Andro berš 2010 sas andro Grekokatolikano formacijakero centros Čičavate pedal Roma skerdo zaarakhardo butikano kher, kaj geľa te kerel sar šegitindo. Pal duj kurke randľa peskero angluno kerestocis. Palis zachudňa te čhingerke-rel the bareder produkti. Pal jekh berš imar kerelas korko-ro the pal peste ligenelas the aver butarden. Interesinel les save šukar produkti džanen te skeren manuškane vasta. The buter les pherasafol, hoj peskere butaha šaj bachťarel the aver manušen.

Rom la romňaha o Lizakovci likerem andre godi Jezu-sokere lava: „Džan andre calo luma the zvičinkerem Evan-jelijum“ the kamen pen te zjepašarel pal devleskero lav, so len gondolinda paš modlišagos, kana pen ile. Ada Lav bič-havkeren dureder prekal šukar kerde kaštune škatulkici – kana sar pedal murša, avka the pedal džuvľija. Ala škatulki-ci hine sar šukar diňipena pedal vajkaste – amala, prindžar-de vaj famelija paš vajsavo zgeli-pen. Oda ča vajkeci amare kerutne artisti. The prikidem pena ver džene.“

Kana lačhes achaluvav, sa tumari zor džal ke evanjelizacija, manušengero sprindžaripen the cikňarisariben vaš dife-renciji maškar manušen. Tumen kamen tele thovkerel ra-sovakero spričňiben the bijotolerancija. Kana pes o kami-ben resel maškar manuškane dživipena, andre socijeta. Sar oda tumenge pes kerel? Džanen te sthovkerel the prikladi?

Ajse prikladen hin but, ale presikhavava vareso andal peskero dživipen. Kana avlom maškar Roma anglal dešutrin

berša, kamľomas te džal andro buteriben, ale dodžanľom, hoj avka na resava efektos. Somas but pherasardo, kana šaj kera-vas le terne manušenca. Šaj keravas oda, so but vachtoha ka-mavas. Kana ada vachtos pes buter rozkerelas, na barvalisaľila ča jekh sera, ale soduj. Anglunes man sas problemi la komu-nikacijaha le ternenca the šunas, hoj man maškar peste na ka-men. Oda sas vašoda, hoj me len na džanas ke peste te lel ajsen, save sas. Me but sikhľilom mire kamaratostar le Davi-dostar. Akana vakerav, hoj o Roma mange visarde o dživipen.

Sar dojekh manuš, so hino andal buterutňipen, man sas predsudki. Anglune berša sas but phare pedal pativ. Me na paťavas lenge the jon na paťanas mange. Aj te resav lengeri pativ, me mušinas te butarel manca korkoreha. Somas rado, hoj man ile maškar peste. Palis oda na sas miro problemas le Romenca, ale mira famelijaha. Mira famelijake likerelas šov berša, kana ile miri buti andre godi. Adađives hine mire roma-ne amala sar phrala andre miri famelija. E pheň sikhavelas le čhajen andre vatra te cvičinel the te khelel the miri daj peske na džanel te likerel, kana bi na keravas le Romenca. Mire dživipnaskere eksperien-sa, so resľom, man ispidenas dure-der te šegitinel aver manušenge the na mukhel len ča pedal peste. Som bachťalo, hoj šaj sthovkerav šanci pedal feder ma-nušengero dživipen so hine jekhdiveseste pašal mande. Oda but interesno pedal mande te dikhel, save hine zorale, kana chuden peskeri prilježitosťa. Stačinel oda avka čino: te del lenge peskero vacht, te del kamiben, te del lenge šanca, mi pher-daren peskere sune the meti. Me som but pherasardo the paťav, hoj ada miro pherašagos šunen the mire romane ama-la the oda len lidžal dureder ke oleste, mi pre peste buter ke-ren. Kana bi man sas čarovno kaštoro, visaravas bi but dženengero gondolišagos – aj te gondolinen the keren avka, mi barvalisaľon le svetos the mi pes buchľarel o lačhipen. Prekal oleste, hoj chockana phiras langones the maras amena vaš oda, me mange phenav hoj palikerav le Devleske, hoj mange anel ala manušen pro miro drom. Le amalenca jekhe-tanes amenge barvalisaľuvas ala sveti, jekh pedal avreste sam sar diňipena, phageras e fali the odmuľhas amenge čirlatune bini. Kana pes zathovel o but zoralo amalipen, hino pal do-jekh sera opral pherdardo. O Del mange phundraďa jakha, kana dikhav the prindžarav le Romengero svetos, savo visarda miro andruňipen the barvalisaľila miro gondolišagos.

Palikerav vaš tumaro vakeriben. So tumen opre li-keren vaš uspechos, visariben, so dochudňan prekal tumare aktiviti the buti.

Zorales oda, hoj prekal mire butvachtoskere eksperijen-sa amenge o Del presikhavel, hoj o stereotipi pes jekhfeder phageren vaš aktivno jekhekeribnaha. Hoj buter manuša amendar sas but šunde anglal devleskero hangos the pre-kal oleste amen rozgindaň te zamukhel amare buta the jekhzoraleder te džal andre služba the te veľinel pes le ro-maňi misijake andre Slovakiya. Vašoda hoj e buti hin but, ale le butarden čino. Amen paťan, hoj the dureder o Del prekal romano misijno keriben ušťavela andre but manu-šen džido pativ the lačhojilestar te džal anglal. Kamas the kampil amenge te kerel chasnakere vođakere kroki so džal vast vastestar le bararipnaha, vašoda hoj o Roma barvalisa-ľona adi luma the lačhipen andre late. Kamas te jel olehe jekhetanes the dureder, vašoda ada hiñi imar akanutňipen.

Rozhovor v slovenskom jazyku si môžete prečítať v RNE 7/2017.

Preklad do rómskeho jazyka: Stanislav Čina, foto: archív

Kalo a zlatá rybka

Tento príbeh sa odohral veľmi dávno v jednej rómskej osade, ktorá sa nachádzala pod vypínajúcim sa veľkým čiernym lesom. Miestni Rómovia ho nevolali inak, ako Barokaloveš. Do lesa sa odvážili chodiť iba cez deň, keď zbierali drevo na kúrenie, lesné plody, liečivé rastliny a huby. Keď sa zotmelo, nikto sa do lesa neodvážil, ani tí najzdatnejší a najsilnejší chlapi z osady. Povrávalo sa, že v tom lese žije zlý, čierny duch, ktorý cez deň spí a keď sa zotmie vychádza von, vystrája a straší v lese. Rómovia ho pomenovali Kalomulo. No nebolo to celkom tak. Neďaleko lesa tiekla rieka, Rómovia ju nazývali Žužogendalos, lebo bola taká číra, priesvitná, že aj keď bola hlboká, bolo vidno až na dno. Trblietali sa tam kamienky rôznej farby – červenej, modrej, žltej, fialovej, bielej a bolo vidieť raky a plávajúce ryby.

V osade žil aj mladý, sedemnásťročný Róm Ďuso, ktorého všetci volali Kalo – bol čierny ako uhlie. Bol veľmi zdatný, šikovný, múdry a aj keď bol čierny, mal svoj šarm a charizmu. Bol veľmi sympatický mládenec. Ďuso bol od malička vášnivým rybárom. O Rómoch sa vie, že boli veľmi dobrí remeselníci – kováči, košíkári, kotlári, drotári, výrobcovia metiel, váľkov, ale žeby niekto z Rómov bol rybár, to svet nikdy nevidel a nepočul! No Ďuso, teda Kalo, bol celkom iný. Dokázal presedieť pri rieke od rána do večera celé dni. Nikdy však nevyšiel naprázdno. Vždy doniesol do osady ryby, ktoré rozdával Rómom a tí mali vždy niečo pod zub na večeru. Preto mal Kala každý rád. Remeselníkom z osady sa nedarilo predávať svoje výrobky šľachte a gazdom v dedine, a tak mnohokrát nemali čo dať do úst svojim deťom, len to, čo im dal les a čo naložil Kalo. Raz v letný podvečer, keď sa Kalo vracal z rybačky domov do osady, videl vtáčí spev, ktorý sa ozýval z vysokej trávy pri rieke. Pozrel sa do trávy a začul, ako tam nehybne leží maličký vtáčik s hrdzavkasto-hnedou farbou peria s výraznými pozdĺžnymi škvrnami. Bol to škovránok stromový, mal poranené pravé krídlo. Zrejme sa zranil, keď vyletel z neďalekého lesa. Asi narazil do nejakého konára vysokého stromu a doletel až k rieke, kde spadol do vysokej trávy. Kalo vtáčika futoval, vzal ho do dlane a prišiel s ním domov do osady. Tam mu krídlo upevnil v maličkvej dlahe a nakrmil ho dážďovkami a malými húsenicami, ktoré používal ako návnadu na chytanie rýb. Asi po troch dňoch, keď už mal škovránok krídlo zdravé ho Kalo vypustil na slobodu. Ten vyletel vysoko nad les. Odvtedy malý vtáčik vždy, keď videl Kala chytať ryby, príletel k nemu a sadol mu na plece. Svojím spevom mu spríjemňoval dlhé chvíle pri chytaní rýb a Kalo ho za to krmil húsenicami, dážďovkami a omrvinkami, ktoré mal vždy pri sebe. Skamarátili sa. Lenže prišla jeseň a škovránok odletel do teplých krajín. Kalo ostal sám. Potom prišla zima – obdobie, ktoré Rómovia nemajú radi. Barokaloveš sa premenil na vysoký vrch prikrýty bielym páperím. Fúkal mrazivý vietor a na plechových strechách rómskych príbytkov viseli striebřisté cencúle, na okná mráz kreslil rôzne obrázky. Neďaleká rieka Žužogendalos zamrzla. Prikrýla ju tvrdá ľadová prikrývka. Rybičky v nej hľadali nejaké diery, aby sa dostali ku kyslíku, mohli dýchať a nepomreli. Polia a lúky tiež oddychovali. Spali pod mäkučkou bielou duchnou. Rómovia sedeli doma pri svojich pieckach, z ktorých lietali iskry a v nich praskalo dubové drevo. Našťastie si ho nachystali ešte počas jesene, aby v zime nezamrzli, ako keby vedeli, že bude tuhá zima. Jedli posledné omrvinky, čo doma mali, čo im ešte zostalo. Neostávalo im nič iné, ako poslať Kala nachytať nejaké ryby, aby nepomreli od hladu. „Kalo, si jediný, kto vie nachytať ryby. Deti sú hladné, chodí,“ prosili ho Rómovia. „Nemám s tým problém, ale musí mi niekto pomôcť vyrábať diery do ľadu,“ obrátil sa na Rómov. „My s tebou pôjdeme,“ ozvali sa Bela a Dežo. „Dobre teda, vezmite sekery a veľký kôš na ryby a podme,“ odvetil Kalo. Vybrali sa cez veľké, asi metrové snehové záveje k zamrznutej rieke. „Urobte do ľadu asi tak tri, štyri diery!“ prikázal Kalo Belovi a Dežimu. Tí tak aj urobili. Keď boli diery hotové, Kalo vytiahol rybacie prúty, ktoré si vyrobil z dubového dreva, lebo to je tvrdé, veľmi pevné, húževnaté a pružné, teda vhodné na rybací prút. Na konci prútov boli priviazané ľanové lanká a na ich konci háčiky z tenkých klincov, ktoré Kalovi upravil kováč Laci z osady. Kalo rozhodil prúty a Dežo s Belom urobili oheň, aby nezamrzli. Sadli okolo dier a začali sledovať prúty, kedy sa začnú hýbať. Čakajú a čakajú, no nič. Prešla hodina, dve, tri, no stále nič. Pomaly sa už stmievalo a stále nič. Bela a Dežo už boli netrpeliví a hovoria: „Ktovie, kam sa tie ryby schovali? Už asi z toho nič nebude. Poď, Kalo, ideme domov a zajtra sa vrátíme zase!“ volali ho. „Ak chcete, tak vy choďte! Ja ešte chvíľu zostanem.“ by bol čert, keby som nič nechytil!“ odvetil im. „Tak dobre, my ideme,“ rozlúčili sa Bela a Dežo s Kalom a odišli. Oheň už pomaly dohárал a Kalo nemal už ani štiepku dreva, aby priložil do ohňa. Po drevo sa mu nechcelo z obavy, že čo ak práve vtedy ryby zaberú? A preto sedel a radšej mrzol. Trpezlivosť ruže prináša – tak aj Kalovi jeho trpezlivosť priniesla jednu obrovitánsku ružu. Ako tak sedí zamrznutý na zamrznutej rieke, zrazu sa začal hýbať jeden z prútov. Kalo ho schmatol a potiahol ním. To, čo videl na konci ľanového lanka na háčiku ho takmer oslepilo. Bola to zlatá rybka. Kalo žasol a neveril vlastným očiam. „Či sa mi azda sníva, či som azda v rozprávke?“ pýta sa nahlas sám seba. „Nie, nesníva sa ti,“ odvetila zlatá rybka. „Kto si?“ opýtal sa Kalo rybky. „Ja som zlatá rybka Somnakuňi,“ odvetila mu. „Teda, ak tomu dobre rozumiem, a si to dobre pamätám z detstva z rozprávok, chceš povedať, že ak tá teraz pustím, splníš mi tri želania?“ spýtal sa Kalo. „Áno, ale až zajtra. Teraz ti dám plný kôš rýb a chleba pre tvojich Rómov a do zajtra si premyslíš tri želania a povieš mi ich. Súhlasíš?“ Kalo prikývol, že súhlasí, vzal kôš s rybami a chlebom a utekal do osady. „Ako to? Odkiaľ máš toľko rýb a chleba?“ pýtajú sa Dežo a Bela. „To vám nemôžem povedať!“ odvetil Kalo a pokračoval, „radšej mi pomôžte rozdeliť to jedlo medzi Rómov!“ Do každého príbytku dali jeden chlieb a toľko rýb, koľko v ňom žilo ľudí, aby to bolo spravodlivé. Rómovia boli veľmi šťastní, že sa mohli poriadne nasýtiť, deťom od šťastia žiarili očiak, radovali a usmievali sa. Vtedy Kalo pochopil, čo potrebujú Rómovia v jeho osade k tomu, aby boli šťastní. Na druhý deň skoro ráno, len čo prvé slnečné lúče prenikli do rómskej osady, vybral sa Kalo k rieke. Tam si sadol na zamrznutý ľad pri jednej z dier, ktorú včera vysekali Dežo s Belom a čakal, kedy sa objaví zlatá rybka Somnakuňi. Sedí a rozmýšľa, ako jej povedať svoje prvé želanie. Chce, aby boli Rómovia v osade šťastní. „Dobré ráno ti želám!“ ozvalo sa z diery v ľade. „Aj tebe Somnakuňi, aj tebe,“ pozdravil rybku radostným hlasom Kalo. „Premyslel si si, aké bude tvoje prvé želanie?“ opýtala sa ho rybka. „Áno, dlho som rozmýšľal a prišiel som na to, že chcem, aby boli Rómovia v našej osade šťastní, aby nikdy nepocitovali hlad, aby sa stále radovali a nikdy neboli chorí, a ak niekto ochorie, aby sa rýchlo uzdravil,“ povedal Kalo svoje želanie. „Toto si želaš?“ nechápavo sa ho opýtala rybka. „Áno,“ odvetil jej. „Ak je tak, že vieš viac mýslí na svojich Rómov ako na seba, máš dobré a spravodlivé srdce. Preto ti toto želanie dávam grátis a stále ti teda ostávajú tri želania,“ povedala rybka. „Ak budú Rómovia šťastní, sýti, zdraví a veselí, nič iné viac od teba nepotrebujem,“ poznamenal Kalo. Somnakuňi sa popod nos usmiala a bola hrdá na Kala, aký je to dobrák. „Chcem ale, aby si na jedlo Rómovia zarobili vlastnou prácou a nič nedostali zadarmo, veď sú šikovní remeselníci. Chcem, aby si zariadila, že páni a gazdovia z dediny a širokého okolia budú kupovať od Rómov to, čo vyrobia,“ doplnil svoje želanie Kalo. „To je najmenej, čo môžem urobiť a je to podľa mňa veľmi správne,“ s hrdosťou povedala rybka a dodala, „tvoje želanie však bude fungovať len vtedy, keď ja budem zdravá. Zapamätaj si to!“ Rybka sa ponorila do studenej vody a už jej nebolo. Kalo sa vrátil dopoludnia domov do osady a tam už stáli páni a gazdovia z dediny a širokého okolia a dohadovali sa s rómskymi remeselníkmi. Dávali objednávky. Jeden chcel podkovy pre svoje kone, druhý sa kovaný plot, ďalší plechový kotol, iný drevené koryto, ten zas prútené metly. Zákazky sa len tak hemžili a Rómovia vyrábali a vyrábali. Materiál pre svoje vý-

robky si nachystali ešte v lete a počas jesene. Mali prácu a logicky aj príjmy, a tak nepocitovali hlad, boli šťastní, veselili sa a boli aj zdraví. Kalo bol spokojný, že sú jeho Rómovia šťastní a tešil sa tomu azda najviac. Od jeho prvého želania ubehlo niekoľko mesiacov. Prišla jar. Rómovia ju vítali hudbou, spevom a tancom. V ten deň sa zabávali a mulatovali dlho do neskorej noci. Aj Kalo sa zabával a mulatoval dlho do noci, a tak cítil únavu. Iahol si na svoju posteľ a zaspal. Snívalo sa mu, že leží pri rieke a pozerá do slnka, ako krásne svieti a hreje. Vtom z rieky pomaly vychádza nádherná dievčina s krásnymi, dlhými, zlatými vlasmi a ide rovno k nemu. „Môžem si k tebe ľahnúť?“ spýtala sa ho. „Samozrejme,“ odvetil Kalo. Dievčina si k nemu ľahla, objala ho a pobozkala. Kalo bol veľmi šťastný, ale čo čert nechcel, prebudil sa. „Dofrasa, škoda, že to bol len sen,“ zahrešil sklamaným hlasom. Neprestal myslieť na tú krásavicu so zlatými vlasmi a aj keď to bol len sen, Kalo sa do dievčiny zamiloval a veril, že niekde musí žiť. Rozhodol sa, že ju pôjde hľadať. Kalo bol šťastný a zamilovaný, ale len do chvíle, kým mu jeho otec Thulo a mama Šuki nezoznámili svoje rozhodnutie. „Synu, budeš mať čoskoro oseemnásť rokov, a preto by sa ti patrilo oženiť,“ hovorí mu otec. „Každý v tvojom veku v osade je už ženatý a je rad aj na tebe,“ dodala mama a pokračovala, „sľúbili sme ťa kováčovej dcére Šujane, keď si bol ešte dieťa, a preto si ju musíš zobrať za ženu.“ Kalo pozrel na rodičov a prosíkal: „Preboha, rodičia, len to nie!“ Mama ho objala. „My ti chceme len dobre, synu. Jej otec, kováč Laci, je veľmi šikovní, má veľa zákaziek od pánov a má aj dosť peňazí na to, aby dal svojej dcére bohaté veno,“ upokojovala ho. „Kašlem na to!“ nahnevane odporoval Kalo rodičom a pokračoval, „vy ani neviete, vďaka komu kováč Laci a Rómovia v osade majú zákazky a prácu, kto to všetko zariadil!“ „O čom to hovoríš, synu?“ nechápavo sa pýtal otec. „O tom, že som chytil v rieke zlatú rybku. Žiadal som od nej, aby zariadila, že od našich Rómov budú kupovať ich výrobky páni a gazdovia z dediny a širokého okolia. Preto majú prácu a ich výrobky idú na odbyt,“ vysvetľoval Kalo rodičom. Tí sa pozreli na seba a nechápavo krútili hlavami. „On sa asi z toho rybárčenia zbláznil!“ povedal otec a pozeral na svoju ženu. „Ak mi neveríte, tak poďte so mnou k rieke,“ prosil ich Kalo. Keďže rodičia mali svojho syna veľmi radi, išli s ním k rieke. Stoja na brehu a Kalo zvolá: „Zlatá rybka, rybička Somnakuňi, kde si? Ukáž sa!“ No rybička nikde. Kalo opäť zúfalo volá: „Rybka, rybička Somnakuňi, kde si, prosím ťa, ukáž sa mi!“ No rybička sa ani teraz neozýva a neukazuje. Kalo smutne sklonil hlavu. Hanbil sa, a preto sa ospravedľňoval rodičom. „Prepáčte mi, milí rodičia, klamam som vám. Žiadnu zlatú rybku som nikdy nechytil.“ Kalo pochopil, že rodičia nikdy neuveria príbehu o zlatej rybke a budú ho mať za blázna, a tak sa im radšej ospravedlnil. „Prosím vás, choďte domov, ja tu ešte chvíľu zostanem,“ požiadal svojich rodičov. Tí ho poslúchli a vybrali sa domov do osady. Cestou hovorí Šuki svojmu mužovi Thulovi: „More, mám vážne obavy, že náš jediný syn sa z tej vody a rybárčenia naozaj zbláznil! Veď trepe dve na tri o nejaké zlatej rybke!“ Thulo sa pozrie na svoju ženu, objíma ju a povie: „Doma sa s ním porozprávam a ak sa nebude chcieť ženiť, nebudeme ho do toho nútiť. Kováčovi Lacimu to nejakو vysvetlím, veď ani nevieme, či ho Šujana, Laciho dcéra bude chcieť.“ Kalo ostal smutne sedieť na brehu rieky Žužogendalos a rozmýšľal, prečo ho zlatá rybka sklamala, prečo nevyšla z vody a nepovedala jeho rodičom pravdu. Bol z toho zúfalý. Stmievalo sa, a preto sa vybral domov s tým, že sa porozpráva s rodičmi. Keď prichádzal do osady, videl, ako rómski remeselníci ukladajú svoje výrobky pred svoje príbytky. „Čo, nič ste nepredali?“ opýtal sa ich Kalo. „Ach, ani sa nepýtaj, gazdovia a páni už nemajú záujem o naše výrobky! Čo budeme teraz robiť, z čoho budeme žiť? Čím nakŕmíme naše hladné deti?“ postážovali sa mu. Kalo ide ďalej a počuje: „Jáj, Devla, môj synček je chorý! Utekajte rýchlo za Drabaňou, nech mu namieša nejakú medicínu z liečivých rastlín!“ Kalo ide ďalej a počuje plačlivý hlas z iného príbytku: „Jáj, Devla, aj moja dcérka je chorá, čo budeme robiť?“ Vtedy si Kalo spomenul na slová zlatej rybky. Povedala mu, že jeho želanie, aby Rómovia v osade boli šťastní, sýti, veselí a nikdy neboli chorí bude fungovať len vtedy, keď ona bude zdravá. Kalo sa teda vrátil späť k rieke a zvolal na zlatú rybku: „Všetko viem, viem, že si chorá! Preto sa mi ukáž a povedz, ako ti môžem pomôcť, aby si sa vyliečila! Prosím ťa, ozvi sa!“ Kalo ale márne prosíkal, rybka sa neukázala a ani neozvala. Od zúfalstva zaspal pri rieke pod brehom. Opäť sa mu snívalo, že z rieky vyšla nádherná dievčina s dlhými, krásnymi, zlatými vlasmi, pristúpila k nemu a do ucha mu zašepkala: „Nesmieš sa oženiť s kováčovou dcérou Šujanou, tvoj čas ešte nenadišiel!“ Pobozkala ho na líce a stratila sa v rieke. Kalo sa zobudil a bol opäť naštvaný, že to bol iba sen. Už svitalo. Umyl sa v rieke a opäť prosil: „Rybka, rybička, ukáž sa mi! Viem, že si chorá a chcem ti pomôcť.“ Vtom sa z vody vynorila iná zlatá rybka. „Ty nie si moja zlatá rybka, kto si?“ opýtal sa Kalo. „Ja som Somnakuno, jej brat. Poslala ma za tebou, lebo iba ty jej vieš a môžeš pomôcť!“ povedala mu rybka. Kalo s radosťou odpovedal: „Veď preto som tu a čakám, kedy sa mi ozve. Čo mám teda urobiť, aby som jej pomohol?“ „Pôjdeš do lesa Barokaloveš, ktorý je nad vašou osadou. Viem, že do tohto lesa po zotmení ešte nevkrčila ľudská noha z obavy, že tam vraj žije duch Kalomulo, ktorý práve po zotmení v lese vystrája a straší, ale iba tam rastie kráľovská žltá rastlina lásky Šargifuluďi, ktorá môže zlatú rybku, moju sestru Somnakuňi vyliečiť. Rastlina lásky rozkvitne presne o tri dni, o polnoci. Ide o veľmi vzácnu rastlinu, ktorá kvitne iba raz za sto rokov a o tri dni nadíde jej čas. Práve vtedy pôjdeš do lesa. Musíš sa dostať presne do jeho stredu, a tam bude stáť osamotený vysoký strom – na jeho vrchole vykvitne táto rastlina. Práve vtedy ju musíš odtrhnúť a do svitania doniesť zlatej rybke, mojej sestre, aby ju zjedla a uzdravela. Inak zomrie. Pochopil si?“ opýtala sa ho. Kalo bol ticho. Zľakol sa, že musí ísť do lesa a ešte k tomu v tme, ale keď si spomenul, že šťastie, nasýtenie, veselosť a zdravie Rómov z osady závisí od zdravia a života zlatej rybky, rozhodol sa, že úlohu splní. „Urobím to!“ prisľúbil rybke a vybral sa domov. „Počkaj ešte!“ zastavila ho rybka. „Tu máš tri zlaté rybie šupiny, aby ti mohli svietiť na ceste tmavým lesom a nezabudni, presne o tri dni o polnoci vykvit-

ne žltá, kráľovská rastlina lásky!“ upozornila ho rybka. Kalo prišiel domov a chcel sa zdôveriť svojim rodičom, čo musí urobiť. Opäť sa ale bál, že mu nebudú veriť, preto im nič nepovedal. Netrpelivo čakal, kedy nadíde ten čas, aby mohol ísť do toho tmavého lesa. Veď ide o život zlatej rybky a blaho jeho Rómov. Ako tak doma čakal, vošla do ich príbytku kováčova dcéra Šujana „Dobry večer želim vám,“ pekne pozdravila Kalových rodičov. Thulo a Šuki pozreli na seba a hovoria: „Vítaj u nás, dcéra naša, a sadni si u nás,“ požiadali ju. „Ja som vlastne prišla za Kalom,“ vysvetľuje Šujana. „My to vieme,“ hovorí jej Šuki. „Ja som neprišla preto, na čo vy myslíte, ja kvôli niečomu inému...“ vysvetľuje im. Kalo to počul. „Prečo si vlastne prišla?“ spýtal sa jej. „Môžem ti to povedať medzi štyrmi očami?“ požiadala Kala. Ten s tým súhlasil, a tak prešli z kuchyne do zadnej izby. Tam mu všetko povedala o tom, že sa stretáva s tou druhou zlatou rybkou Somnakunom, o všetkom vie a chce ísť do toho lesa s ním, aby mu pomohla s jeho úlohou. A tiež mu povedala, že ona má rada iného. Keď to Kalo počul, súhlasil s jej návrhom, aj keď mal o ňu obavy, aby sa jej v tom lese nič nestalo. Dohodli sa, že svojim rodičom nič nepovedia. Dohodli sa tiež, že sa o tri dni o šiestej hodine večer stretnú za osadou pri lese, lebo vtedy sa začne stmievať. Kalo našiel v šope nejaké kovové skoby a dlhé lano, ktoré si pripravil na cestu. Môžu mu pomôcť dostať sa na vysoký strom. Nadíšiel čas – Kalo so Šujanou stáli pred hrôzotrasným tmavým lesom. Bolo šesť hodín večer a do splnenia úlohy im ostávalo presne šesť hodín. Mali strach, ale ich odvaha a túžba zachrániť zlatú rybku Somnakuňu a zabezpečiť blaho svojich Rómov boli silnejšie. Smelo vkročili do tmavého lesa. Kalo vytiahol z vrečka tri zlaté rybie šupiny, aby im svietili na cestu, a tak išli držiac sa za ruky. Ako tak idú, z ničoho nič sa pred nimi objavil veľký čierny vlk, ktorý sa postavil na zadné laby a predné vystrel smerom hore. „Stáť!“ zvolal na nich. Kalo a Šujana sa zľakli a zastali. „Ako ste sa opovážili vkročiť po zotmení do môjho lesa? Už sto rokov sem nevkrčila ani noha! Vy sa nebojíte, že vás skántrim? Viete vôbec, kto som ja?“ opýtal sa čierny vlk zvýšeným, chrapľavým hlasom. „Ty si asi Kalomulo, ale nebojíme sa ťa,“ odpovedala vlkovi Šujana. „Ja nie som Kalomulo, tak mi iba hovoria. Ale naozaj sa ma nebojíte?“ opýtal sa ich. „Možno vyzeráš strašidelne, ale ty vôbec nie si zlý!“ hovorí mu Kalo. „Naozaj si myslíte, že nie som zlý?“ spýtal sa čierny vlk. „Ak by si bol zlý, už by si nás dávno zjedol, alebo nejakو inak nám ublížil,“ povedala mu Šujana a pohľadkala ho po čiernej srsti. Vlk precitol. Postavil sa na všetky štyri laby a sklonil hlavu. „Možno aj máte pravdu,“ povedal a k obom sa priklínil. Kalo a Šujana ho pohladkali a hovoria mu: „Čo keby si urobil dobrý skutok?“ Čierny vlk sa zamyslel a opýtal sa: „A čo mám urobiť?“ Kalo a Šujana mu všetko vyrozprávali a čierny vlk neváhal ani chvíľu. „Viem, kde je ten strom. Poďte, ponáhľajte sa, nemáme už veľa času,“ povedal vlk a utekal vpred. Kalo so Šujanou za ním. Keď došli k vysokému stromu, ktorý stál v strede lesa, bola už takmer polnoc. Ostávalo im len niekoľko minút. Bol to veľmi hrubý a veľmi vysoký strom. To však nebol problém, ale skôr to, že strom bol veľmi tvrdý. Keď chcel Kalo do neho pribiť kovové skoby, aby sa po nich mohol vyšplhať hore, skoby po každom údere zo stromu vypadli. Ani veľké, tvrdé a ostré pazúry čierneho vlka sa nemohli zaboriť do stromu, keď sa snaží naň vyšplhať. Ani lano, ktoré mal Kalo so sebou nemohol prehodiť cez konáre, lebo tie boli veľmi vysoko. Odbila polnoc a všetci traja si zúfali a sklamaní sadli pod strom. „Je všetkému koniec, nezvládol som to,“ smutne konštatoval Kalo. „Nič si z toho nerob, veď si sa snažil a aj Kalomulo nám pomáhal,“ upokojovala ho Šujana, hoci aj ona bola z toho veľmi zúfalá. „Čo bude teraz so zlatou rybkou a našimi Rómami?“ opýtal sa Kalo. „Ako tak sedeli všetci zúfali pod veľkým stromom, zhora sa k nim niečo blížilo. „Čo to je? Čo to k nám letí? Pozrite sa hore!“ upozornila ich Šujana. Vtedy si Kalo spomenul na svojho priateľa, malého vtáčika škovránka. „Veď to je môj škovránok, vrátil si sa mi!“ zaradoval sa Kalo a keď videl, že v zobáku drží žltú kráľovskú rastlinu lásky Šargifuluďi, tancoval od radosti. K nemu sa pridala Šujana a Kalomulo. „Podme rýchlo k rieke, musíme tam byť ešte pred svitaním, nemáme veľa času!“ povedal Kalo, a tak sa dali na cestu. Veľký, čierny vlk, ktorého miestni volali Kalomulo sa s nimi rozlúčil na okraji lesa. „Ja už ďalej nemôžem. Som rád, že som vás spoznal, choďte a urobte to, čo musíte. Nemáte už veľa času!“ upozornil ich. „Odteraz budeme priateľmi a budeme chodiť za tebou, aby si nebol po nociach sám,“ povedali mu Kalo so Šujanou a rozlúčili sa. Dorazili k rieke, kde na nich už čakala rybka Somnakuno. Rybke dali žltú kráľovskú rastlinu lásky a tá sa s rastlinou ponorila do rieky Žužogendalos. Kalo a Šujana si sadli na breh rieky, Kalovi si na plece sadol škovránok. Všetci boli ticho a čakali, čo sa bude diať. Začalo svať a v tom z rieky pomaly vychádzali, držiac sa za ruky, dvaja mladí ľudia. Urastený, veľmi pekný mládenec so zlatými vlasmi a vedľa neho krásna dievčina so zlatými, dlhými vlasmi. Boli to súrodenci, zlaté rybky Somnakuno – ten, s ktorým sa pravidelne snívalo Šujane a Somnakuňi, ktorá sa snívala Kalovi. Za nimi vyšla z rieky staršia zlatovlasá pani. Bola to Šargifuluďi, tá žltá kráľovská rastlina. Na brehu rieky stál starší, urastený chlap s čiernymi vlasmi. Bol to Baroraj, muž Šargifuluďi, ten veľký čierny vlk, ktorého volali Kalomulo. Somnakuno a Somnakuňi boli ich deti. Všetkých štyroch zakliאל pred sto rokmi zlý čarodejník za to, že si Šargifuluďi nevzala za muža jeho, ale vychýreného rómskeho kováča. Narodili sa im dvojčky so zlatými vlasmi a dali im mená Somnakuno a Somnakuňi. Šargifuluďi zakliאל čarodejník na žltú kráľovskú rastlinu, ktorá kvitne raz za sto rokov. Rómskeho kováča Baroraja na veľkého čierneho vlka, aby sto rokov strašil v temnom lese, a ich deti na zlaté rybky. Po sto rokoch sa však kľatba prelomila. Potom bola veľká dvojité svaďba. Kalo si vzal svoju vysnivanú Somnakuňu a Šujana sa vydala za svojho vysnivaného Somnakuna. Gazdovia a páni z dediny opäť prejavili veľký záujem o rómske výrobky, ktoré nestihali vyrábať, taký bol o ne záujem. Rómovia bohatli a postupne rozširovali svoju osadu stavbou nových domčekov smerom k dedine, až sa osada spojila s dedinou. Gazdom a pánom to vôbec neprekážalo a výborne spolunažívali. A ak nezomrela Somnakuňi, tak si krásne žijú dodnes.

Napísal: Igor Dužda, ilustrácia: Eva Mária Duždová

Zabudnuté kráľovstvo

Autor: Ernest Everhard (Braňo Oláh) / September 2006, fotografie: J. G. Mandel

Kapitola XX. A zrútil sa svet

Podvečer, keď slnko už tak veľmi nepálilo a krajinu zahalilo akýmsi červeným svitom sa víťazná armáda na čele s Charšanom triumfálne vracala do tábora. Víťali ju tešiace sa davy žien a detí, ktoré ich netrpelivo očakávali. Medzi Charšanom a Viratom neisto sedel na koni Zosimos. Jeho väzením strápené telo sa tešilo, kedy už konečne zosadne z nepohodlného konského chrbta. Nehovoriac o tom, že starý filozof si ani nespomenul, kedy naposledy na koni sedel. Rádžera sa hrdo niesol tesne za nimi a jeho odev, brnenie aj tvár boli postriekané zaschnutou krvou. Na sedle sa mu hojdala vojnová korisť. Niekoľko vzácnych brnení, ktoré patrili chorasanským šejkom nápadne vystavoval na obdiv davu, aby každý vedel, že jeho zásluhou teraz ležia telá týchto mocných mužov na bojovom poli. Natešení ľudia im volali na slávu a ich šťastné tváre vyjadrovali tú najhlbšiu vďačnosť. Kanaudžská armáda pochodovala vo vojenských útvaroch a sarissy nad ich hlavami tvorili akýsi pohybujúci sa les. Oddiel za oddielom vchádzal do tábora. Netrpelivé ženy a deti hľadali medzi vojakmi svojich otcov a bratov. Na konci sa unavene so sklopenými hlavami vliekli stovky zajatcov z radov veľkej chorasanskej armády. Mnohí z nich boli ranení, a tak ich podopierali vedľa kráčajúci druhovia. Ženy a deti mlčky hľadeli na týchto mužov so strachom a zároveň nenávisťou, keď si uvedomili, aký osud by ich čakal, keby zvíťazili. No keď sa im prizreli do unavených, prachom bojového poľa pokrytých tvárí, zmocnila sa ich akási ľútosť. No napriek tomu sa z davu občas ozvali nadávky a preklínanie na ich adresu, ba aj niekoľko kameňov vyletelo smerom k nim. Strážiaci vojaci ich rýchlo odvedli na koniec tábora, kde ich zostali strážiť, kým ich niekto nevystrieda. Všetci prežívali pocit nesmierneho šťastia, no tí, ktorí v boji stratili svojich blízkych prelievali horké slzy a v kútiku srdca sa mnohé matky a ženy spytovali bohov, prečo musel odísť práve ten ich. Desiatky vozov viezli padlých kanaudžských vojakov, rodiny si spoznávali svojich a odnášali ich pripraviť na poslednú cestu. Za jedným z vozov kráčal aj Mughal. Vedľa neho so sklonenými hlavami a očami plnými smútku kráčali Anu s Sunilom. Na voze s padlými z ich stotiny sa viezol Mangal. Jeho stuhnuté telo sa nadhadzovalo, keď voz prechádzal po hrboľoch. Mughal mu pridržal hlavu, hľadel jeho rozpustené vlasy, ktoré sa rytmicky knísali zo strany na stranu. Pozeral do jeho bledej tváre bez života a pred očami videl jeho smrť. Stál tesne vedľa neho, keď sa na nich valila nová útočiaca vlna. S trasúcimi rukami zapichol sarissu do zeme a naklonil ju na hrud' jazdca, ktorému ani nevidel do tváre. Všade okolo sa rozliehal strašný rev ranených koní a ľudí, no napriek tomu jasne začul ako jeho kopija prerazila telo, lámala kosti a trhala vnútornosti. Jazdec spadol mŕtvy na zem, jeho kôň sa obrátil späť a pomedzi vlastné rady upaľoval preč. Za jedného padlého nepriateľa sa na jeho miesto postavili dvaja ďalší, a tak Mughal aj s druhimi museli vydať všetky sily, aby zastavili útok a nedali sa zatlačiť. Sarissy bodali a útočiaca jazda sa im nevedela ubrániť. Vo chvíli, keď ďalší jazdec padol pod Mughalovou sarissou si všimol, ako do Mangalovho tela prenikol prudko letiaci oštep a on, ešte vždy držiac sarissu, padal na zem s pohľadom prosiacim o pomoc. Z úst a nosa sa mu vyvalil hustý prameň čiernej krvi. Mughal videl, ako Anu prepichol mužovi, ktorý zabil ich priateľa, hrdlo presne pod bradou. Úder bol taký mocný, že kopija vyšla na druhej strane. Keď sa po boji vrátili zbierať svojich mŕtvych a Sunil stieral mokrou handrou krv z Mangalovej tváre, pozrel sa na plačúcich priateľov a s otcovskou láskou ich presviedčal, že nemohli nič spraviť. Anu srdcervúco plakal sklonený nad priateľovou mŕtvolou, držal jeho bezvládnú ruku, pokrýval ju bozkami a svojimi slzami. Mughalove srdce išlo puknúť od žiaľu nad pohľadom na Anua smútiaceho za svojim najlepším priateľom. Vedel, že nemali nikoho iného okrem seba, boli si bratmi a Sunil im bol otcom.

Aj jeho prijali medzi seba a svojím priateľstvom mu nahradili chýbajúcu rodinu. Z očí mu tiekli slzy a sám seba sa pýtal: „Nemohol som tomu nejako zabrániť? Možno, keby som si to skôr všimol, mohol ešte Mangal žiť.“ V kútiku duše sa obviňoval za priateľovu smrť. Pritom dobre vedel, že Sunil má pravdu. Skutočne sa nedalo nič robiť. Celý oddiel bol zatlačený čerstvými posilami, ktoré na nich poslal vezír. Mali veľké straty, no napriek tomu neustúpili ani o krok. Až príchod kráľa a jeho elitných Grékov spolu s nečakaným útokom banaráskej jazdy definitívne zvrátil priebeh boja. Potom to už bolo len veľké, kruté a nelútostné účtovanie sa s ustupujúcim nepriateľom. Tak ako všetci muži ani Mughal nemal štipku súcitu s utekajúcim nepriateľom a s myšlienkou na padlého priateľa zabíjal aj mužov, ktorí sa chceli vzdať. Až maharadžov rozkaz zachránil malú hŕstku porazenej armády. Bola už tma, keď sa všetci zišli pri obrovských hraniciach, na ktorých boli navrhšené telá. Niektorí sa rozhodli usporiadať pre svojich padlých skromný pohrebný obrad, a tak v okolí už horeli stovky malých pohrebných vatier. Tak urobili aj Mughal s priateľmi. Mangala obliekli do najlepších šiat a aj keď boli na smrť unavení, sami pripravili hranicu. Podarilo sa im zohnať aj voňavé oleje a drevá, ktoré vložili do hranice. Všetko zariadili tak, aby Mangalova posledná cesta prebehla dôstojne. Jeho nevsta počas obradu strašne plakala, trhala si vlasy a na hlavu si sypala popol, až nakoniec stratila vedomie. Príbuzní ju odniesli domov s ospravedlnotením, že Mangala veľmi milovala. „Hanbia sa za ňu, akoby urobila niečo zlé. Je vari hanba prejaviť svoje city nad stratou milovanej osoby?“ rozhorčoval sa Mughal. „Kráľ bude hovoriť,“ chytil ho Sunil za plece a ukázal smerom, kde stál maharadža so šľachtou a veliteľmi. Dav stíchol, keď pred nich predstúpil Charšan. Obľčený v jednoduchých šatách bez ozdôb a šperkov ani opäť pripomínal skôr brata ako kráľa, a tak sa im aj prihovril. „Bratia a sestry, zišli sme sa tu, aby sme odprevali na poslednej ceste našich statočných bojovníkov, ktorí položili svoj život v mene našej budúcnosti. Viem, že pre vás, ktorí ste prišli o svojich blízkych sú tieto vzletné slová len slabou útechou vo vašom veľkom žiali, ktorý s vami teraz prežívam. Ja sám veľmi dobre viem, aké to je stratiť blízkeho človeka, aká nesmierna je bolesť nad nezvratným odchodom milovaného člena rodiny či priateľa.“ Ľudia poznali kráľov príbeh, súhlasne prikyvovali a dívali sa do jeho veľkých, planúcich očí. Všetci vedeli, že ich vlastný smútok prežíva spolu s nimi. Veď aj on vo vojne proti sultánovi stratil celú rodinu. „Pozri sa, kráľ sa oblieka skromne, nenárokuje si na prepych. Žije s nami, bojuje s nami, cíti s nami. A pozri na ľudí okolo neho, zlato ich takmer ťahá k zemi a na kráľa pozerajú s údivom, prečo sa zapodieva so zberbou,“ zlostne šepkal Anu a po tvári mu tiekli slzy. Charšan si nahlas vzdychol pri spomienke na svoju rodinu a pokračoval: „My všetci si ale musíme uvedomiť, že bez obetí niet veľkých víťazstiev a to, ktoré sme vybojovali dnes, je najväčšie víťazstvo od dôb môjho praotca, zakladateľa našej ríše Charšana Veľkého a jeho víťazstvo nad Guptovcami. Týmto víťazstvom sme ukázali nepriateľom našu silu a naše odhodlanie priniesť aj tie najväčšie obete v boji za našu slobodu. Nikdy neustúpime, nikdy sa nevzdáme, nikdy viac nás už neponížia!“ Ako hrom znel kráľov hlas, z ktorého ľudom behali po chrbte zimomriavky. „Dnešným veľkým víťazstvom sme sa pomstili za porážku pri Agre, ktorá nás uvrhla do potupného otroctva. Toto víťazstvo nás opäť posunulo o veľký krok na ceste do našej vlasti. Prisahám vám, že tí, čo padli v boji sa teraz pozerajú na nás a tešia sa spolu s nami.“ Charšan skončil svoju reč a rozťahal ruky, akoby chcel objať všetok svoj ľud. Zaklonil svoju hlavu a uprel pohľad na hviezdne nebo. Vyzeral, že tam hľadá duše padlých druhov a v tejto polohe predniesol modlitbu za mŕtvych. Dav zostal ticho, keď samotný kráľ zobral do rúk fáklu a postupne zapálil pohrebné hranice. Suché drevo zapraskalo a rozhorelo sa mohutné plamene. Okolie bolo osvetlené ako za bieleho dňa. Celým táborom sa ozývalo du-

nenie pohrebných bubnov a modlitba za mŕtvych. Laxmí držala za ruku svojho manžela a vo svetle vatier uvidela veľkú slzu, ktorá sa mu kotúľala po líci. Keď dohoreli vatry, začali sa pohrebné hostiny za mŕtvych, ktoré trvali až do rána. Ľudia smútili a zároveň sa tešili. Mughal s priateľmi pohrebnú hostinu odbavili narychlo a každý sa so svojím smútkom a nesmiernou únavou utiahol na lôžko, kde očakával milosrdný spánok. Ten im mal pomôcť aspoň na chvíľu zabudnúť na všetky hrôzy, ktoré dnes zažili. No v kráľovskom stane sa zišli všetci kráľovi najbližší druhovia. Prišiel Virata, Rádžera s Ryiou, Emran, Gopal, Harish a takmer všetci šľachtici a dôležití veliteľia, z ktorých sa postupne vytvoril akýsi kráľovský dvor. Charšan usadil Zosima po svojej pravici. Mnohí sa s jeho učiteľom stretli po prvýkrát. Virata sedel hneď vedľa učiteľa a vychutnával svoje veľké šťastie. Podávali sa rôzne jedlá a čaše boli vždy plné. Charšan vyrozprával svojmu učiteľovi celý svoj príbeh, ktorý na tvárach poslucháčov vyludzoval občas smútkom a občas radosť, keď opäť prežívali všetky tie pohnuté časy. Zosimos sa s radosťou v srdci pozeral na Laxmí a jej požehnaný stav. „Ako vidím, po nástupe na trón si vykonal veľké veci hodné mena, ktoré nosíš, no asi najväčšou z nich je, že si splnil aj svoju kráľovskú povinnosť a zabezpečil si ríši dediča,“ smial sa Zosimos. Pridali sa všetci hostia, čo Laxmí vohnalo červené ostychu do tváre. „Myslím, že som na tom začal pracovať ešte ako koniar Sámin.“ Charšanova poznámka vyvolala ešte väčšiu búрку smiechu a Laxmí ho za to počastovala prísnyim pohľadom. No napriek tomu jej pritom na ústach pohrával šťastný úsmev. „Som rád, že sa tak dobre bavíme, ale povedz mi, kráľ môj, čo bude teraz?“ zaznel do smiechu Rádžerov hlas. Tvár mu horela od vypitého vína a zlosti, ktorú v ňom vyvolali všetky tie reči pripomínajúce Charšanove šťastie s jeho milovanou Laxmí. „Akoby nestačili všetky tie oslavné výkriky na jeho adresu a zbožňovanie, ako keby to víťazstvo vybojoval on sám. Kde-tu na slávu volali tomu nepríjemnému Viratovi a jeho jazde, ale moje meno nespomenul nikto, a to som tomu hlupákovi zachránil život. Pri bohoch, prečo som to len spravil, mal som nechať toho zasrana, aby ho zabil! Ale nie, ja musím nastaviť štít, akoby mi niekto vystrel ruku. No čo už, v boji človek nerozmýšľa. Nevaď, teraz aspoň definitívne získam jeho úplnú dôveru a určite aj vďačnosť Laxmí.“ Takéto myšlienky sa prehánali Rádžerovi hlavou, zatiaľ čo sa usmieval a upieral takmer zbožňujúci pohľad na svojho kráľa, ktorého z duše nenávidel. „Ako to myslíš, priateľ môj? Čo bude teraz? Teraz sa budeme baviť a oslavovať veľké víťazstvo,“ smial sa Charšan. „Ešte nebol čas poďakovať sa ti, s vďačnosťou robím tak teraz. Tomuto človeku vďačím za svoj život!“ Charšan podišiel k nemu a objal ho jednou rukou okolo ramien. Zdvihol ľavú ruku do výšky: „Keby nebolo tejto ruky držiacej štít, ktorý zachytil vraždiaci šíp, nebolo by už ani mňa.“ Charšan bol dojatý a vypité víno v ňom ešte viac prebudilo emócie, objímal Rádžeru, ktorý to mlčky znášal. Celý stan sa ozýval oslavnými výkrikmi na odvážneho záchrancu Rádžeru. Charšan si z krku zložil zlatú reťaz so zubmi tigra, ktorého zabil v Rančí a ktorú mu daroval Dejdžand. „Na znak mojej úcty prijmi túto reťaz, ktorú mi daroval môj nebohý brat maharadža Dejdžand so slovami ‚nech ti ju navždy pripomína tvoju odvahu‘ mi ju sám zavesil na krk. Dnes ti ju zavesím na krk ja, s rovnakými slovami, nech ti pripomína tvoju odvahu, na ktorú ja nikdy nezabudnem.“ Charšan ho objal a pobozkal na obe líca ako brata, za ktorého ho vlastne týmto prijal. Všetci v stane ešte hlasnejšie volali Rádžerovi aj kráľovi na slávu a bujaro strngali plnými časami. Len Virata sedel s otvorenými ústami a neveriaco pozoroval, ako Charšan daroval jedinú pamiatku na svojho brata. Ďalším človekom, ktorý sa na to všetko pozeral s nemým úžasom, bola Ryia. Vedela, ako veľmi jej manžel nenávidí kráľa, a tak nemohla pochopiť, že mu zachránil život. Ich pohľady sa práve v tej chvíli stretli, akoby sa navzájom priťahovali. Obaja sa na seba pozreli a hneď zahanbene odvrátili zrak. Virata si už predtým

stihol všimnúť modrinu na Ryinej tvári, ktorú sa neúspešne pokúšala zakryť. Hlboko si vzdychol a jeho srdce sa znovu naplnilo smútkom, keď si uvedomil ako veľmi Ryiu ľúbi a aká je nedosiahnuteľná. „Ďakujem ti, pane, za vzácny dar. Ale ty mne ďakovať nemusíš, ja som len urobil to, čo bola moja povinnosť a čo by urobil každý na mojom mieste. Chránil som život svojho kráľa.“ Opäť sa ozývali oslavné výkriky a prípitky, ktoré však Rádžera hneď v zárodku ráznym gestom umlčal. „Pane, ešte stále si mi neodpovedal, čo bude ďalej? Ako si sa rozhodol?“ „Čo chceš od mňa počuť, priateľ môj?“ nechápavo sa spytoval Charšan. „Chcem vedieť, pane, kam budú teraz smerovať naše kroky. Vydáme sa smerom na východ a čím skôr opustíme krajinu, aby sme sa dostali domov? Alebo sa vydáme na sever, aby sme zničili nepriateľa v jeho brlohu? Teraz je po našom skvelom víťazstve nalomený a zraniteľný. Ako sa rozhodneš? Pre okamžitý, bezpečný návrat, ktorý sa bude skôr podobat úteku alebo pre dlhšiu a možno náročnejšiu cestu, ktorá nám prinesie večnú slávu a vďaku nášho národa?“ Rádžera sa uklonil a čakal na odpoveď. Charšan sa zamyslene obzeral po okolostojacích, akoby od nich očakával radu. „Kráľ môj, naším cieľom bol návrat domov. Neprišli sme dobývať slávu a cudzie územia,“ ozval sa Virata. „Áno, knieža má pravdu, ale nebolo by chybou nevyužiť takú príležitosť? Máme sa zľaknúť a ujsť domov alebo poriadne odčiniť našu potupu? Vy, knieža, neviete, aké je to byť otrokom. My všetci sme si to prežili a teraz by sme mali šetriť nepriateľa a len tak odísť domov nevyužívajúc jeho slabosť? Veď za to doma zožneme len posmech a hanbu. Ale keď zničíme sultána doma a z jeho krajiny privezieme všetky naše ulúpené poklady aj s úrokmi, budú o nás a našom kráľovi skladať oslavné piesne.“ Všetci v stane opojení dosiahnutým víťazstvom a vypitým vínom kričali: „Na sultána, pomstíme sa!“ Búchali si na meče a prisahali sultánovi a celej jeho krajine krutú pomstu. „Pane, keď si mi dával túto reťaz, hovoril si mi, aby som nikdy nezabudol na svoju odvahu. To isté povedal tebe nebohy maharadža, tvoj brat. Ak máme odvahu, musíme vybojovať ešte jedno veľké víťazstvo a zničiť sultánovu armádu, ktorej môžeme teraz vpadnúť do chrbta. Nevyužíť to by bola príliš veľká opatrnosť, ktorú by sme mohli neskôr trpkou ofutovať. Môžeme celú vojnu ukončiť v jedinej bitke alebo viesť dlhú a krutú vojnu na našom území,“ Rádžera si hladil darovaný reťaz a upieral spýtavý pohľad na Charšana. Práve keď sa Virata chystal namietat proti nezmyselnému Rádžerovmu štvaniu, ozval sa Charšan. „Máš pravdu, Rádžera. Vydáme sa na sever, ale nie preto, aby sme obsadili cudzie územia a zmocnili sa ich bohatstva, ale preto, že takto nečakane vpadneme sultánovi do chrbta. Aj on totiž bude predpokladať, že sa čo najrýchlejšie vydáme na cestu domov. My zatiaľ udríme zozadu a armáda vedená Khánom ho súčasne napadne spredu. Takto sa sultán dostane do klieští, ktoré budú znamenať jeho koniec. Navždy skončujeme s touto vojnou a zabezpečíme pre našu krajinu dlhý mier!“ Všetci súhlasne prikyvovali hlavami nad múdрым kráľovým rozhodnutím. Virata videl, že sa Charšan už rozhodol. Musel mlčať a podriaďiť sa kráľovmu rozhodnutiu, tak ako všetci. Zosimos mlčky popíjal víno a vôbec sa nezapojil do tejto debaty dajúc tak najavo, že Charšan už nie je jeho žiakom, ale jeho kráľom, ktorý musí prijímať dôležité rozhodnutia bez pomoci svojho učiteľa. Všetko nezáčestnene pozoroval a musel uznať, že proti Charšanovým dôvodom a riešeniu nemožno nič namietat. Stanom sa do noci rozliehalo: „Na sultána, zničíme ho!“

* * *

Správa o vezírovej porážke a katastrofe veľkej chorasanskej armády zastihla sultána v Lahaur, kde sa pripravoval so svojou armádou na boj s kanaudžskými kniežatami. Posol, ktorý prišiel s touto združujúcou správou vošiel do veľkej prijímačej sály paláca v Lahaur. V sále vládlo absolútne ticho, iba jeho kroky sa ozývali na mramorovej dlažbe. Zhromaždení šejkovia upierali na neho nedočkavé, spýtavé pohľady. Posol sa hodil na kolená pred sultána a telom mu lomcovala triaška, tvár mal bledú a čelo sa mu zarosilo studeným potom. „Ó, veľký vládca, nech ťa požehná Alah! Netrestaj posla, ktorý ti prináša správu.“ Posol, vojak elitných vezírových oddielov, vysoký, pekné urastený mládenec s hodvábnou, pestovanou bradou, sa odmlčal. So strachom sa díval na sultána a čakal, že ho ubezpečí o tom, že za správu, ktorú priniesol nebude potrestaný. No Mahmúd nepohol ani brvou. Vedľa neho stojaci princ Hassan však nebol taký trepezlivý. „Hovor a nenapínaj nás! Vari si neuvedomuješ, akú dôležitú správu nesieš?“ Hassan okríkol vojaka a aj medzi prítomnými šejkami to vyvolalo búrku nevole, teraz už na posla hromžila celá sála. Posol sa na kolenách ešte viac schúlil, akoby sa chcel skryť pred všetkými nadávkami a vyhrážkami. Stačilo jediné Mahmúdove slovo a celá sála v momente zmĺkla. „Hovor!“ zaznel do hluku jeho nepríjemný hlas, pripomínajúci škripajúci kov. „Ó, vládca! Nesiem ti strašnú správu. Alah sa na nás hnevá, keďže nás vydal do rúk neveriacim psom, ktorým pomáhali všetky diablove sily. Naša veľká chorasanská armáda neexistuje!“ skríkol do ticha posol a nahlas naprázdno preglgol potľáčajúc vzlyk. „Neveriaci na čele s tým strašným poslom pekla Anjelom smrti na nás pripravili hroznú pascu a proti našej jazde použili strašné zbrane. Obrovské kopije siahajúce do neba nás načisto zničili, a keď im z lesov prišla na pomoc jazda, ktorú do našej krajiny doviedol banarásky knieža, dielo skazy bolo dokonané.“ Posol sklonil hlavu a od strachu nebol schopný pozerat' do oceleovo chladnej tváre strašného sultána. „Kde je ten zbabelec vezír? Chcem rozrezať jeho tučné telo na malé kúsky, vytrhnúť mu to zbabelé srdce a nakrámiť ním túlavých psov!“ zúrili sultán a jeho ľadový hnev naháňal všetkým v sále prišerný strach. „Je mŕtv,“ bojazlivo sa ozval posol. „Dobre mu tak, Alah ho ušetril od utrpenia, ktoré by som mu pripravil ako spravodlivý trest za jeho neschopnosť. A môj syn, princ Umar, kedy príde za mnou, aby sme spoločne mohli zmýť z nás tú strašnú hanbu?“ „Padol,“ tentoraz posol od strachu už len ledva počuteľne zašeptal tú najhoršiu správu, akú mohol doniesť mužovi, ktorý ešte dokázal ozvláknúť stratu veľkej armády a prežiť hanbu porážky od vzbúrených otrokov, avšak nedokázal uniesť stratu milovaného syna. „Čože?“ skríkol sultán, postavil sa z trónu a podišiel k poslovi. Začal ním triasť. „Chceš mi povedať, že môj syn je mŕtv?“ „Áno pane, princ bojoval statočne. Nepriateľ sa pred ním triasol a zmätene ustupoval pred jeho strašným mečom až do chvíle, kým sa mu do cesty nepostavil ten nečistý syn pekla.“ Posol, ktorého Mahmúd držal za plecía a upieral na neho strašný pohľad svojich ľadovosivých vlčích očí, vzlykajúc ledva hlesol: „Padol rukou Anjela smrti.“ „Vieš to isto, nemohol si sa zmýliť? V takých veľkých bitkách nastane zmätok, v ktorom sa človek môže ľahko pomýliť! Bol to skutočne môj syn?“ sultán ním triasol, akoby ho chcel prinútiť zmeniť tú strašnú správu. „Keď princ padol, neveriaci mu odťali hlavu a nastokli ju na tú dlhočiznú kopiju, aby ju nám všetkým ukázali.“ Sálou to len tak zasúmelo. Hassan, aj keď brata nemal príliš v láske a videl v ňom potenciálne nebezpečenstvo svojho nástupu na trón, zúrivo škripal zubami a búchal si na meč pri pomyslení na bratovu potupnú smrť z rúk neveriacich. „Vyrežte mu jazyk, aby už nikdy viac z jeho nešťastných úst nemohlo vyšť žiadne slovo!“ prikázal sultán, ktorému na sivej tvári nabehli červené škvrny a na chvíľku sa zdalo, že z jeho ľadových očí vyjde slza za padlým synom. No stačil mu pohľad na zhromaždených šejkov, pred ktorými si nemohol dovoliť ukázať svoju zraniteľnosť. V momente nadobudol stratenú rovnováhu a jeho výraz bol opäť nepreniknuteľne chladný. Zasadol na trón a jeho škripajúci hlas sa mocne rozoznel v rozľahlej sále, v ktorej ešte kde-tu cez ometlietu presvitali postavy bohov neveriacich. „Naša armáda sa rozdelí. Jednu časť povedie proti Charšanovým vojskám môj syn Hassan a druhú časť povediem do boja proti kniežatám. Máme dosť síl, aby sme porazili obidve armády!“ Jeho slová prerušoval kriek posla, ktorého odvá-

dzali stráže k strašnej odmene za prinesenú správu. Posol kričal, zaprisahával svojho sultána a prosil o pomoc, nikto si však jeho nárek nevšímал. Prítomní šejkovia sa nepokojne mrvili a mrmľali si popod nos, či by nebolo lepšie netrieštiť sily. Sultán, vidiac ich prejav nespokojnosti, s ním prehovoril opäť. „Ak to neurobíme, bude to náš koniec! Dostaneme sa do obklúčenia, z ktorého nebude úniku. Práve teraz nám do chrbta pochoduje armáda odhodlaných bojovníkov, ktorých vedie Charšan, ich bývalý kráľ. Bude bojovať do posledného muža, aby opäť zasadol na trón a obnovil ríš Kanaudž. Musíme prestať s tým večným podceňovaním síl nepriateľa, na ktoré sme už tak kruto doplatili pri Túse a pri Merve. V tejto vojne už nepôjde o podrobovanie si zeme neveriacich alebo o potlačenie vzbury otrokov, ale o samotnú našu existenciu. Všetci si už konečne musíme uvedomiť, že ak v tejto vojne neuspějeme, budeme zničení a celá naša krajina padne do rúk neveriacim, ktorí s radosťou zrúcajú naše mešity a zotročia naše ženy a deti!“ Mahmúd hovoril úplne pokojným hlasom, z ktorého však človeku behal po chrbte mráz. „Povedzte to všetkým svojim mužom, aby vedeli o čo budeme bojovať. Povedzte im, že v tejto vojne si už nesmieme dovoliť ďalšie zaváhanie, inak to bude znamenať náš koniec. Chodte a večer prídte do mešity, aby sme sa všetci pomodlili za našich padlých a za môjho syna, princa Umara, ktorý našiel hrdinskú smrť pri obrane vlasti.“ Mahmúd všetkých prepustil, zostal pri ňom len jeho syn. V obrovskej sále sa cítili tak trochu osamotení. Sultán vzal do rúk synovu ruku a pritisol si ju k hrudi. Hassan bol prekvapený náhlým prejavom citu, na ktorý od svojho otca nebol zvyknutý a cítil sa trápne. „Hassan, syn môj, sľúb mi, že sa budeš pri bitke s tým strašným kráľom neveriacich držať vzadu v bezpečí. Ty predsa nemusíš bojovať v prvých radoch. Tvojou úlohou je byť dobrým veliteľom. Musíš svojich mužov viesť, nie bojovať v prvom rade. Na boj máme mužov dosť. Teba nesmiem stratiť, ty si môj dedič a nástupca! Bez teba by náš rod vyhynul,“ Mahmúd zvieral synovu ruku, jeho oči sa leskli a dostali prosebný výraz. Hassan sa zľakol a mal nepríjemný pocit, keď pred sebou namiesto mocného sultána videl zlomeného starca. „Otče, o mňa sa nemusíš báť. Sľubujem ti, že sa domov vrátim zdravý. Veľkým víťazstvom a preliatou krvou nepriateľa zmýjem z nás potupu a pomstím brata. Ako darček ti prinesiem Charšanovu hlavu!“ Hassan si vytiahol ruku z otcovho zovretia a ten si uvedomil, že jeho prejav citu si syn vysvetlil ako jeho slabosť. „Namiesto Charšanovej hlavy mi budeš musieť priniesť hlavu niekoho iného, pretože kým sa ty s vojskom dostaneš do vlasti, tak kráľ otrokov bude už mŕtv.“ Mahmúdova tvár opäť nadobudla oceľovosivú farbu chladu a jeho slová prikrý tón. „Tvojou úlohou bude udržať si vlastnú hlavu na pleciah. To je môj príkaz, nie prosba! O Charšana sa postará niekto iný. Môj najlepšší muž, na ktorého sa môžem vždy spoľahnúť.“ „Kto je to, otče, že do neho vkladáš viac dôvery, ako do mňa?“ urazene sa spýtal Hassan. „Muž, ktorý sa objaví a vzápätí zmizne. Muž, ktorý vie na seba vziať tisíc podob. Muž, ktorý sa nepozorovane dostane aj na tie najnedostupnejšie miesta ako víctor a zovšadiaľ tak aj vyjde. Moja neomylná zbraň Said ibn Džahl.“ Sultán sa díval do sklamanej synovej tváre. Hassan si uvedomil, že príde o možnosť získať slávu zabitím Anjela smrti, ktorý všade budil hrôzu. Mahmúd sa napriek smútku za synom spokojne usmieval pri myšlienke, že Charšanove chvíle sú už spočítané.

* * *

Charšan viedol svoj národ na sever. Ich cieľom bolo sídelné mesto Merv, v ktorom ešte vždy boli tisíce otrokov čakajúcich na vyslobodenie. Celá ohromná masa ľudí sa pomaly, lenivo valila krajinou. Hrkot vozov, erdžanie koní, kriek detí a spev šťastných žien sa niesol okolím a ohlasoval príchod obávanej armády otrokov. Charšan vyslal do okolitých miest, dedín a usadlostí vojakov, aby oslobodili svojich bratov a sestry, ktorí ešte vždy trpeli v otroctve. Aj on sám sa vybral na čele svojej elitnej stotiny do vzdialenej dediny, aby zahnal nudu dlhého, pomalého pochodu. Asi po dvoch hodinách jazdy prišli k nevelkej dedine. Zopár veľkých domov bolo obklopených chatrčami z hlíny. Niekoľko starých ľudí čúpelo na priedomí vo sviežom, rannom vzduchu a varilo si chudobné raňajky. Zdvihli sa ako nemé tiene a so strachom zdravili neznámych jazdcov. Vo vzduchu sa šíri- la vôňa vareného bôbu či šošovice, ktorá sa miešala s vôňou rozkvitnutých pomarančovníkov. Kalpan zoskočil z koňa a podišiel k mužovi s hustou, šedivou bradou. „Kde tu máte otrokov?“ Ten nepovedal ani slovo, len ukázal na najväčší dom v strede dediny. Celý oddiel sa cvalom pustil k honosnému, bielobolu žiariacemu domu. Stovky takých domov ich zásluhou teraz ležali v ruinách a popole na dlhej ceste k slobode. Prechádzali popri neďalekom poli so zeleninou. Ženy si rýchlo sťahovali závoje a s veľkými očami hľadeli na neznámych vojakov, ktorí sa valili k domu Mohameda ibn Kásima, najbohatšieho muža v dedine. Drevená brána sa rozletela a vojaci sa vrútili na dvor a do domu, odkiaľ vyšli vystrašené deti a dve ženy, ktoré sa túlili k postaršiemu mužovi. Oblečený bol v drahých látkach so zeleným turbanom, ktorý mu dobre pristal k jeho rovnako zeleným očiam. Jeho pestovaná brada si ešte kde-tu napriek veku zachovávala čiernu farbu. „Kto ste, vy naničhodní zbojníci, keď sa opovažujete vrhnúť do domu Mohameda ibn Kásima, ktorý sa teší priazni samotného vezíra?“ kričal na nich starec a upokojoval trasúce sa deti a vzlykajúce ženy. Tento muž bol zjavne zvyknutý na to, že ho všetci poslúchajú. „Môžeš sa ísť sťažovať vezírovi, len neviem, či si nájde stratenú hlavu!“ ozval sa posmešný hlas z hlúčiku vojakov, ktorý medzi nimi vyvolal búrku smiechu. „Bohdaj ti vyschol jazyk, keď sa opovažuješ tak klamať,“ zlostil sa muž. Aj napriek očividnému strachu si chcel pred neznámymi votrelcami zachovať aspoň zdanie odvahy. „Dost bolo rečí, kde máš všetkých svojich otrokov?“ spýtal sa Charšan. „Čo ťa je do mojich otrokov! Ja som ich čestne kúpil a sú moji! Kto vlastne si, že si taký opovážlivý?“ „Rozprávaš sa s kráľom, ty úbožiač! Na kolená!“ priskočil k nemu Kalpan a zrazil nechápavého, odbojného statkára na zem. „Takže sme stratení! Ako sme mohli prehrať s otrokmi?“ šeptal na kolenách hrdý Mohamed ibn Kásim, ktorému až teraz došlo, kto sú tí drzí, divo vyzerajúci muži, čo obsadili jeho dvor, bezochivo sa prechádzajú po jeho dome a vynášajú všetok cenný majetok. Jeho tvár stratila odbojnú červenú a hlava mu odovzdane klesla na hrud. Zatiaľ z domu vyšli aj otrokyne, ktoré posluhovali v kuchyni. Z očí im padali slzy šťastia, objímali vojakov a ďakovali bohom. Z maštálí a tajní vyšli ďalší muži, ktorí sa úprimne tešili ako malé deti. Padali na kolená pred svojím kráľom, ktorý im priniesol slobodu. Od otrokov, ktorí slúžili v dome sa dozvedeli, že ostatní sú na neďalekých poliach. Vojaci zatiaľ ďalej vynášali z domu všetky cennosti a zo tajní vyviedli dobre živé kone. Mohamed stále kľačal na kolenách. Niektorí z jeho bývalých otrokov mu hrozili pástami. Jeden z nich zdvihol kameň a trafil ho do tváre. Hneď ho zaliala krv, ktorá mu v pramienkoch stekala po brade a padala do prachu, kde vytvárala malé husté chuchvalce. Jeho ženy a deti začali kričať a prosiť o milosť. Vojaci si odopínali meče a kindžaly, ktoré ponúkali oslobodeným druhom, aby sa mohli pomstiť za všetky krivdy a zločiny, ktoré im tento muž pripravil. Všetko to rázne zastavil Charšan. „Dost bolo prerievania krvi! Nechajte ich, nech si idú! Dostatočným trestom pre nich bude, keď sa budú musieť živiť svojimi rukami alebo budú odkázaní na žobranie. Zapáľte to!“ prikázal Charšan, obrátil Bucefala a vybral sa oslobodiť ďalších svojich ľudí. Prišiel k chatrči na konci dediny. Ešte vždy tam stál starec, ktorý im ukázal cestu. Upieral zrak na horiaci Mohamedov dom, obzeral si aj otrokov z jeho dediny, hrdých, ozbrojených a sediacich na koňoch. „Starý, ty asi otrokov nemáš?“ smial sa Kalpan. „Ako sa to vezme,“ mierne sa usmial, otočil sa a zavolať: „Ibrahím, poď sem!“ Z chatrče vyšiel vysoký, mladý muž s jemnou bradou a knísavým krokom podišiel k starcovi.

Prekvapene si obzeral neznámych vojakov. Vtom si všimol vejúcu zástavu s vyobrazením Bohyne Kálí a muža s brnením, na ktorom bola rovnaká bohyňa. S bážnou sa hlboko poklonil. Potom sa otočil k starcovi s otázkou: „Otče, môžem ti nejakou pomôcť?“ „Je to zradca,“ ozval sa jeden z tamojších oslobodených mužov. „Nevolá sa žiadny Ibrahím. Je to Ghál – spolu sme prešli celú cestu z vlasti a spolu nás predali. Teraz sa plazí pred svojím pánom a nazýva ho otcom, aby si zlepšil svoj biedny život, zavrhol vieru svojich predkov a zradil svoj národ!“ Vojaci vytáhovali meče a so zlovestným pohľadom pozerali na muža, ktorému podľa všetkého zostávala už len chvíľka života. „Zabite ma, ak si myslíte, že láska a vďačnosť sú zločinom. Vrazte mi svoje meče do hrude, ak je zločinom slobodne si vybrať vieru,“ rozhrnul si odev a ponúkal svoju tmavú, mocnú hrud okolostojacim vojakom. „Swámí, poď a zabi ma ty, ak si myslíš, že som zradca. Ty sám dobre vieš, že aj keď ma Idris kúpil, vždy sa ku mne správal slušne. Nikdy nemal syna, zostala mu jediná dcéra a kúsok poľa. Povedal si, že ak chce prežiť, musí si nájsť niekoho, kto mu bude pomáhať pri dorábaní svojho kúska chleba. Namiesto biča ma častoval dobrým slovom a namiesto urážok mi ukázal boha, ktorého som prijal za svojho. No a keď videl, že moje srdce sa naplnilo láskou k jeho dcére, dal mi ju za ženu.“ Obrátil sa k Charšanovi: „Povedz, pane, som zradca? Už dávno nie som otrokom, takže nepotrebujem vaše oslobodenie! A teraz si robte so mnou, čo chcete.“ Nebojácne sa díval do Charšanových očí. „Rozprávaš sa s kráľom, ty pes!“ okríkol ho Swámí. Ibrahím si rýchlo kľakol a poklonil sa tak, že sa čelom dotkol zeme. Charšan zoskočil z koňa a pokynul mu, aby vstal. Na prekvapenie všetkých mužov mu s úsmevom podal ruku. „Ži tak, ako chceš. Máš na to plné právo a nikto ťa nebudeme nútiť odísť, aj keď by sa nám taký chlap, ako ty určite zišiel,“ Charšan sa naširoko usmial a priateľsky ho potľapkal po mocných ramenách. Podišiel k starcovi, ktorý sa poklonil a aj jemu stisol ruku. „Vidím, že si čestný muž. Po mojom odchode vezmi riadenie dediny do svojich rúk. Pozemky Mohameda ibn Kásima rozdeľ medzi chudobných a naďalej šír medzi svojimi ľuďmi posolstvo dobra.“ Charšan siahol do Kalpanovho vaku, v ktorom mal Mohamedovo zlato a nasypal mu do dlaní prúd zlatých dirhamov. „Nech ťa požehná všemohúci Alah! Prisahám na prorokovo sväté meno, že všetko poctivo rozdelím.“ Charšan sa spokojne usmieval, všetci vyskočili na kone a cvalom opustili dedinu. K poľudňajšiemu slnku sa dvíhali husté kúdoly dymu – domy bohatých otrokárov ešte stále horeli.

* * *

Merv sa zo dňa na deň stal mestom duchov. Po správe o strašnej porážke veľkej chorasanskej armády vezíra Já kuba ibn Laisa, ktorý spolu s princom Umarom a väčšinou šejkov padol rukou vzbúrených otrokov, sa mestom šírii hrôzostrašné príbehy o krutosti neveriacich. Tí teraz pochodujú na Merv s cieľom vydrancovať ho a pomstiť sa občanom Mervu za vraždenie otrokov, ktoré mali všetci ešte v živej pamäti. A tak, keď uvideli prvých vojakov kanaudžskej armády, všetci sa s panikou poskrývali. Keď Charšan prišiel na pahorok, z ktorého videl na mesto, naskytoľ sa mu zvláštny obraz. Díval sa na celé šíre more domov, na honosné kopuly mešít a štíhle minarety, ktoré zalievali ranné lúče slnka, no na uliciach tohto honosného mesta nebolo vidieť ani živej duše. Na hradbách boli nariedko rozostavané stráže, ktoré s obavami sledovali to ľudské more, ktoré sa vylialo pred ich mestom a celé ho obklúčilo. „Snáď sa všetci neodštáhovali?“ obrátil sa Charšan na Viratu. „Ale kdeže. Pozri, práve nás prichádzajú privítať,“ Virata ukázal smerom k mestu, kde sa otvorila najväčšia brána. Vojaci sa chytali zbraní pripravení na prípadný útok. No z obrovskej brány vyšlo asi dvadsať mužov oblečených v drahých rúchach a nad hlavou sa im trepotala biela vlajka, ktorá do diaľky oznamovala mierové úmysly poslov. Pomaly, dôstojne prechádzali pomedzi vojsko, ktoré im neochotne ustupovalo a vytváralo cestu k svojmu kráľovi. Celé posolstvo viedol starý, dôstojne vyzerajúci muž s riedkou, šedivou, až takmer po pás siahajúcou bradou. Všetci muži v sprievode boli starí páni oblečení v tých najdrahších látkach. Len jeden z nich, ktorý šiel po pravici starca, ktorý celé toto posolstvo viedol, bol muž v najlepších rokoch. Rádžera si ho ihneď všimol. Naklonil sa k Charšanovi a pošepekľal mu: „Všimol si si, kráľ môj, toho muža po starcovej pravici? Veď je to sultánov posol.“ Charšan nespúšťal z poslov zrak a len nebadane súhlasne pokýval hlavou. Vtedy starec ťažko zišiel z koňa, ešte ťažšie a neochotne ohol svoj starý, urodzený chrbát pred kráľom otrokov. Niekto zo sprievodu mu podal akýsi balíček. Starec podišiel k Charšanovi. „Moje meno je Jásir Ahmed ibn Mohamed a mesto Merv ma poverilo viesť jeho posolstvo. Prijmi, veľký kráľ, túto zem a vodu nášho mesta ako znamenie, že bez boja vydávame naše mesto a naše životy do tvojich rúk,“ starcovi sa pri predávaní zlatých misiek triasli ruky, a tak trochu vody aj zeme skončilo na Charšanových šatách. Vidiac, čo spôsobil, starec tŕško zašeptal: „Odpusť, pane.“ Plný rozpakov sa vrátil k svojmu posolstvu. „Som rád, že ste prišli k nám s posolstvom mieru, ušetríť to tisíce životov na oboch stranách. Podte všetci do môjho skromného stanu, kde dohodneme všetky podmienky.“ Kráľovský stan bol preplnený. Každý z kanaudžských šlachticov chcel byť prítom, keď bude mocný Merv prosiť o mier. „Mocný kráľ! Čo žiadaš za to, že naše mesto ušetríte?“ pokojne sa spýtal starec. Charšan bez zaváhania spustil: „Prepusť všetkých našich ľudí a vydať tých, čo sa zúčastnili na vraždení otrokov. Dodaj nám zásoby jedla, zbraní, železa, koní a všetkého, čo ešte budeme potrebovať.“ Charšan sa na chvíľu odmlčal, aby si premyslel, či na niečo nezabudol. Vtedy sa ozval Rádžerov hlas. „A päťstotisíc zlatých dirhamov.“ V stane to len tak zahučalo a poslovia sa medzi sebou hlasno dohadovali, zlostne si búchali na čelá pri takej nezmyselnej požiadavke neveriacich, ktorá z nich urobí žobrákov. Charšan uprel prekvapený pohľad na Rádžeru stojaceho tesne vedľa jeho trónu. „To berte ako vyplatenie mzdy za odvedenú prácu našich ľudí,“ dodal Rádžera a spokojne sa usmieval na rozhorčené tváre mervských šejkov. „Áno, tak ako hovorí môj priateľ, knieža Rádžera, zaplatíte nám ešte päťstotisíc zlatých dirhamov.“ „Čo nám zostane, pane, keď ti to všetko zaplatíme?“ zaúpel Jásir Ahmed. Kráľ sa nepríjemne zahniezdil na tróne. Bolo mu ľúto starého muža a rozmýšľal, že spustí zo sumy, ktorú mesto musí zaplatiť. Vtedy sa opäť ozval Rádžerov mocný hlas. „Pýtaš sa, čo vám zostane? Necháme vám to najcennejšie, ušetríme vaše životy.“ Počul si naše podmienky, prijmite ich alebo sa pripravte na boj,“ chladne rozhodol Charšan. Šejkovia sa chvíľu medzi sebou dohadovali, potom sa ozval Jásir Ahmed. „Aj keď sú tvoje podmienky neúnosne ťažké, prijímame ich. Ale vydať ľudí, ktorí sa zúčastnili na vraždení otrokov nemôžeme. Nie preto, že by sme ich chceli chrániť, ale všetko to boli vezírovi ľudia, ktorí s ním išli do boja, a teraz už ich tvojou zásluhou niet.“ „Ako povedeš splniť to, že prepustíš všetkých našich ľudí. Tí nám najlepšie spravčia, kto sa zúčastnil na tých odporných zločinoch a či vinníci sú ešte vo vašom meste. Potom dostanete zoznam, podľa ktorého nám ich vydáte.“ Starý šejk odovzdané súhlasne prikývol. Na tvárach mervských poslov sa zračilo veľké sklamanie a bôľ z poníženia. Jediný, kto sa spokojne usmieval, bol Said ibn Džahl.

* * *

Ešte v ten deň sa otvorenými bránami Mervu valili stovky kanaudžských otrokov a s veselými tvárami objímali svojich osloboditeľov. Padali do prachu na kolená a vzdávali bohom chválu, že ich modlitby boli vyslyšané. Rodiny, ktoré hľadali svojich príbuzných medzi oslobodenými otrokmi sa nedočkavo vypytovali na svojich blízkych. S očakávaním a obavami vyslovovali mená a opisovali, ako vyzeral ich brat, sestra, rodič či priateľ. Na mnohých miestach sa ozývali výbuchy radosti, ak si rodina našla toho svojho, ale nebolo ani málo plaču nad navždy stratenou blízkou

bytosťou. V hustom dave sa tiesnili aj Mughal so Sunilom. Zastavovali ľudí a ukazovali im vernú podobizeň mladej, krehkej dievčiny. „Nože, dobre sa prizrite, nevideli ste moju dcéru Basanti? Nie? Pozrite sa ešte raz,“ neustále opakoval Sunil. Vo svojich tmavých, štíhlych prstoch držal napnutý pergamen, na ktorom bola všetka jeho nádej. Mughal zdržiaval ľudí, ktorí sa ponáhľali medzi svojich čo najďalej od toho prekliateho mesta, ktoré im prinieslo len utrpenie. Zopár z nich ho spoznalo, prekvapení ho objímali a vítali opäť vo svete živých. Takto tam stáli až dopoludnia, kým aj posledný oslobodený otrok neopustil mesto. Sunil sklamane zvinul svoj pergamen a zastrčil si ho za pás. V očiach sa mu odrážal smútok a sklamanie. Veľmi dobre si uvedomoval, že Merv bol asi jeho poslednou šancou nájsť svoju Basanti. „Ach, dcérka moja, už nikdy neuvidím tvoju tvár! Už nikdy nepobozkám tvoje nežné rúčky,“ vzdychol si sám pre seba Sunil. „Nevzdávaj sa, priateľu, veď sme sa ešte nepovypytovali všetkých. Ani si nevieš predstaviť, koľkí nám prekľzli bez toho, aby videli podobizeň,“ Mughal mu priateľsky položil ruku na rameno a takto sa uberali prášnou cestou k táboru, ktorý bol vzdialený od mesta niekoľko míľ. Vzdialenosť medzi táborom a mestom nebola náhodná, takto sa obe strany cítili bezpečnejšie. Počas dvoch dní Sunil s Mughalom navštívili takmer každý stan či voz a všade ukazovali svoj pergamen, no nikto nevidel Sunilovu dcéru. Už aj samotný Mughal strácal posledné zvyšky nádeje. Bol príjemný podvečer a tábor žil čulým životom. Niekoľko odvážnych obchodníkov z Mervu sa nezľaklo hrôzostrašných rečí o krutých otrokoch, ktorí nemajú zľutovania ani so ženami či deťmi, a doviezlo medzi nich svoj tovar. Kanaudžská armáda obťažkaná vojnovou korisťou to s radosťou privítala a tak sa korenie, potraviny, ale aj nové látky a šperky veľmi dobre predávali. Kupci sa domov vracali obťažkaní slušnými zárobkami. V strede tábora vznikol akýsi malý trh, kde sa obchodovalo so všeličím. Teraz však bol trh už takmer ľudoprázdny. Kupci balili svoje stánky, v ktorých už nebol žiadny tovar. Sunil s Mughalom prechádzali popri jednom z nich. Starý kupec predával ešte posledné zvyšky sladkých, medových koláčikov. Okolo neho bol krdeľ detí, ktoré nahaňovali ruky za sladkým lákadlom. Kupec bol z toho zúfalý, snažil sa ich odohnať a vysvetliť im, že za koláčky musia zaplatiť. No deti mu nerozumeli ani slovo. Mughal k nim so smiechom pristúpil, vybral strieborný dirham a hodil ho kupcovi. „Koľko tvojich medových koláčikov za to dostanem?“ smial sa a hladkal okolostojace deti. „Dost pre všetky tie-to deti,“ kupec rozdával deťom koláčky a jeho starecké oči žiarili spokojnosťou rovnako, ako oči detí. „Všetky deti sú v podstate rovnaké. Mám rád, keď vidím v ich očiach radosť. Nepoznám krajší pohľad ako na spokojné a šťastné deti, aj keď niekedy si človek s nimi nevie dať rady. Vďaka bohu, že si sa objavil, tu je odmena pre teba aj tvojho priateľa,“ s úsmevom plným priateľstva im podal posledné dva koláčky a začal baliť svoj skromný stánok. Vedľa pokojne stála stará mulica zapriahnutá do dvojkoľsovej káry. „Skutočne veľmi chutné koláčky, hodné kráľovských hostín,“ pochválil starca Mughal a schuti si vhodil do úst posledný kúsok. „Som rád, že ti chutili. Volám sa Tarik a zajtra sem prídem znovu. Ak budeš mať chuť, príď,“ starec nakladal posledné veci a už chcel vysadnúť na káru, keď Mughalovi napadlo zobrať Sunilovi pergamen a ukázať ho Tarikovi. „Nevidel si niekedy toto dievča?“ Tarik prižmúril svoje starecké oči a prezeral si pergamen, vzal ho do rúk a otočil do svetla zapadajúceho slnka. „Hm, je to ona, aj keď tu bola mladšia.“ „Kde? Kde si ju videl, dobrý muž? To je moja jediná dcéra Basanti. Je živá, alebo...?“ Sunil nemohol dokončiť tú strašnú otázku a s výrazom neznesiteľného očakávania sa vrhol k starcovi. „Neboj sa, tvoja dcéra je súčasťou vezírovho háremu, ale žije,“ so súcitom poklepal Sunila po pleci. „Nemýliš sa? Bolo by to nevýslovne kruté dať nám zbytočnú nádej,“ prísne ho upozornil Mughal. „Na tú tvár by som nemohol zabudnúť. Viem, zdá sa ti čudné ako mohol niekto taký, ako ja, mať prístup do vezírovho háremu. No najobľúbenejšia vezírova konkubína Fatima ľúbila moje koláčky najviac zo všetkého, a tak som jej pravidelne nosil každý deň plný košík. No a keďže som veľmi starý, ako jeden z mála som mal do háremu každodenný prístup. Tam som videl tvoju dcéru. Jej krása mi navždy zostane v pamäti. Vidím ju tam sedieť smutnú v kúte a bez slova hľadiť do diaľky. Vidím to pred sebou, ako by to bolo dnes. Prisahám ti na všemohúceho boha, že tvoja dcéra žije vo vezírovom háreme.“ Sunil starca s radosťou objal. „Nech ťa tvoj boh požehná! Nikdy nezabudnem na to, že si mi priniesol tú najlepšíu správu v čase, keď som sa už vzdal aj poslednej nádeje.“ Obaja muži tam stáli v pevnom objatí, aj keď ich rozdeľovala viera a vojna medzi ich národmi. Úprimne žehnali jeden druhému to najlepšie.

* * *

Potom, čo Sunil vyrozprával svoj životný príbeh veliteľovi ich stotiny Harishovi, ten len ticho a zúčastnene počúval. Na tvári sa mu odrážal hnev, ktorý lomcoval jeho vnútrom. „Neboj sa, Sunil. Zajtra bude tvoja Basanti opäť s tebou, to ti prisahám. Náš kráľ sa o to postará.“ Hneď, ako to dopovedal, vybral sa do kráľovského stanu, kde zase on porozprával príbeh o stratení dcéry kráľovi. „Ktovie, koľko našich ľudí ešte trpí pod jarmom otroctva v tom prekliatom meste. Nedovoľ, vznešený kráľ, aby nás takto vodili za nos a smiali sa nám za chrbtom.“ Charšanove obryvy sa stiahli do zlovestného výrazu. „Odkáž tomu mužovi, že ak jeho dcéra žije, dostane ju späť aj keby som mal celý Merv rozdrviť na prach dom po dome. Nikdy nedovoliám, aby ktokolvek z našich ľudí naďalej trpel v hanebnom otroctve.“ Charšan sa netrpelivo prechádzal po stane, kým mu jeho ozbrojená stráž neprivedla Jásira Ahmeda. Ten si s výrazom prekvapenia vypočul ostrú a dôraznú žiadosť o okamžité prepustenie všetkých kanaudžských otrokov z Mervu, inak bude Merv zničený. Na druhý deň ráno mohli Sunil s Mughalom netrpelivo čakať na príchod posledných otrokov, ktorých mesto nechcelo do poslednej chvíle vydať. Tentoraz zostala veľká brána zatvorená a otvorili sa len malé vrátka, cez ktoré prešla stovka ľudí. Medzi prvými vyšla skupina mužov, boli to zlatotepci, brusíči drahých kameňov, výrobcovia šperkov, kováči. Títo remeselníci, ktorých prácu si ich majitelia cenili natoľko, že ich zatajili a odmietli prepustiť, si v batôžkoch niesli svoje náradie. Za nimi vyšlo niekoľko žien, ktoré boli súčasťou háremov miestnych šejkov a bohatých kupcov. Sunil sa nedočkavo staval na špičky, aby medzi ženami zazrel svoju dcéru. Vtedy obaja videli vychádzať Basanti. Oblečená bola do najjemnejšieho hodvábu. Jej šaty mali farbu neba. Keď vyšla, zabuchli sa za poslednými kanaudžskými otrokmi vráta. Ona si to vôbec nevšimla a na hlavu si založila šatku, pozrela sa na oblohu, potom navôkol seba a zhlboka si vydýchla ako človek, ktorý sa zbavil ťažkého jarma. Mughal nebol schopný slova a drmal Sunila za rukáv, ukazujúc mu na Basanti. Cítil sa ako človek, ktorý celý život hľadáť báju bytosť, o ktorej stále počúva príbehy, a tu zrazu po nekonečnom čase sa mu tá bájna, vysnená bytosť, o ktorej si doteraz myslel, že žije len v jeho predstavách, náhle objaví pred očami. Sunila pochytila akási triaška. „Nemôžem len tak pred ňu predstúpiť, tak sa mi preľakne, že si môže ublížiť. Veď ona si myslí, že som mŕtvu!“ schytil Mughala za rukáv a vo vytŕčení si ho pritiahol k sebe, až sa ich tváre takmer dotýkali. „Musíš ísť za ňou ty, prihovor sa jej a priprav ju na to, že jej otec žije a čaká na ňu.“ Nečakajúc na odpoveď, otočil Mughala a posotil ho smerom k jeho dcére, nedajúc mu na výber. Mughal sa nerozhodne vybral k Basanti a horúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmišľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším slnkom. Ľudia okolo neho boli hluční a on cítil, ako sa mu po chrbte leje studený pot. Basanti sa obrúčkovo rozmýšľal, ako jej to povie. Najväčším problémom pre neho v tejto chvíli bolo, ako sa jej má prihovoriť, aby ju nevystrašil. Prach a kamenie pod nohami boli rozpálené obedňajším sl

Po týždňoch dennodenných pochodov zanechal Charšan so svojim ľudom Merv ďaleko za sebou. Všetky podmienky, ktoré uložil hrdému mes-tu boli splnené. Vozy boli vrchovato naplnené tovarom, potravinami a Emran so svojou stotinou strážil voz naplnený mervským zlatom. Najdô-ležitejšiu podmienku Merv splnil až v deň odchodu kanaudžskej armády. Charšan nechal vypočít prepustených ľudí z Mervu a podľa ich výpovedí dal zhotoviť zoznam zločincov, ktorí sa zúčastnili na nedávnom vraždení kanaudžských otrokov. Ten poslal mestu, ktoré na prekvapenie všetkých samo vykonalo spravodlivý trest. Na druhý deň ráno sa na hradbách Merv-u hojďalo stodva tiel, ktoré vyprevádzal mohutný sprievod bývalých otro-kov, čo unikli ich vražednému vyčíňaniu. Ľudia boli vyčerpaní dlhými po-chodmi a ledva vliekli nohy, no kráľ dal príkaz dostať sa čo najskôr do chrbta sultánovej armády, aby jej spolu s kanaudžskými kniežatami mo-hol zasadiť smrteľný úder. A tak ľudia zaťali zuby a ďalej statočne znášali útrapy pochodu pod rozpáleným chorasanským slnkom. Prešli popri veľ-kom meste Pajčito a vydali sa smerom na Multán a Lahaur, kde Mahmúd sústredil svoje sily. Laxmí cestovala v krytom voze, ale každý hrbol na ceste jej spôsoboval nepríjemné otrasy, a tak voz nakoniec vymenila za malé, no pohodlné nosidlá. Charšan kráčal popri nosidlách, ktoré niesli dva mocné muly. Bucefalos často strkal svoj pysk do nosidiel, kde ho Laxmí pohladkala a občas mu podstrčila nejakú maškrtu. „Nerozmaznávať mi ho,“ hneval sa Charšan. „Je to bojový kôň, nie nejaký domáci maznáčik.“ „Dobre, dobre, veď už sa toľko nehnevaj, keď on je taký milý, a tie jeho múdre oči!“ ešte raz Bucefala pohladila po hrive. „Mám ho rada, takmer ako jeho pána,“ smiala sa Laxmí. „Takže mám začať žiarliť?“ usmieval sa Charšan. „Možno,“ chichotala sa Laxmí a opäť strčila koňovi pod nos slad-ký koláčik. „Laxmí, čo som ti povedal, veď ty mi z môjho najlepšieho koňa nakoniec urobíš slona,“ zlostil sa Charšan, no na tvári mu napriek tomu pohrával úsmev. „Nemusíš žiarliť, ja ľúbim len teba,“ Laxmí sa vzpriamila na kolenách a nahla sa k okraju nosidiel. Objala Charšana a vrčnuc ho po-bozkala. Vtedy mulice vyšli na malý kopček na ceste a nosidlá sa zakolísa-li. Laxmí pocítila prudkú bolesť, hlasno zastonala a tvár jej skrivil výraz bo-lesti. Charšan zastavil nosidlá. „Čo sa ti stalo, Laxmí, láska moja! Pošlem pre liečiteľa.“ „Nikam nechod, to mi prejde a liečiteľ ti povie to isté čo ja, že sa blíži môj čas. O týždeň, najneskôr o dva ti porodím dieťa,“ pohladi-la Charšana po tvári. „Dost bolo pochodov. Mahmúd mi neutecie. Dovte-dy, kým neporodíš, neprejdeme ani krok.“ Charšan odišiel od nosidiel a porozhliadal sa okolo seba. Videl, že sa nachádzajú na rovine, kde širo-ko-ďaleko nie je žiadne mesto ani dedina. Neďaleko tiekol potôčik a na druhej strane bol les, takže ani o drevo nebude núdza, a tá sytózelená hustá tráva postačí pre stáda a kone na dlhý čas. Zahľadel sa do dialky. Na horizonte videl majestátne štíty Sulejmských hôr, za nimi pokojne tie-kol mohutný Indus. „Sulejmské hory nám budú slúžiť ako rozhľadňa, odkiaľ budeme spoľahlivo kontrolovať celé územie. Bohovia mi dali zna-menie. Toto je miesto, kde sa narodí môj syn,“ zašepkal sám pre seba. Vy-dal rozkaz a mohutná rieka ľudí sa pomaly zastavila. Keď počuli, že môžu rozbaľiť stany a vypriahnuť, celou krajinou sa rozľahol radostný výkrik unavených ľudí, ktorí sa tešia na vytúžený odpočinok. Charšan viedol Bu-cefala za uzdu, keď k nemu pricváľal Virata. „Ľudia ti opäť žehnajú, že si ich oslobodil od tých strašných pochodov, akoby zabudli na to, kto tie po-chody nariadil,“ smial sa Virata, zoskočil z koňa a objal Charšana. Obidva kone sa pokojne páslí, kým sa ich páni prechádzali a pozorovali, ako rýchlo rastie tábor. „Pred chvíľou dorazil posol, vlastne preto som za te-bou prišiel,“ Virata odtrhol steblo trávy, ktoré si vložil do kútika úst. „Aké správy mi nesieš, dobré či zlé?“ „To posúdiš sám. Sultán stiahol svoje voj-ská z veľkej časti našej krajiny. Od Gangy ich stiahol do Pandžábu, ktorý bude brániť do posledného muža.“ „To nie sú zlé správy. Veď obrovská časť našej krajiny je opäť slobodná a v našich rukách. Khán môže pozbie-rať ďalšie vojsko a my máme sultána tam, kde chceme. Keď mu vpadneme do chrbta, bude dokonale obkľúčený.“ „Nenechal si ma dopovedať. Mahmúd si to tiež dobre uvedomuje a aby tomu predišiel, rozdelil svoje sily a vyslal proti nám veľmi silnú armádu pod vedením korunného prince Hassana.“ Charšan sa zamyslel a bol trochu sklamaný, sám sebe nadával. Prečo bol taký naivný, že nepočítal práve s takýmto riešením? Veď pred ním nestojí nejaký hlupák, ale mocný a skúsený protivník. Najobávanejší bojovník a stratég, sultán Mahmúd Sivý vlk, pred ktorým sa trasú národy. „Nevadí, my zostaneme tu. Aspoň nemusím ľudí vyčerpávať dlhými pochodmi. Nech sa trápi a vyčerpáva Hassan so svojimi ľuďmi. Budú musieť preplávať Indus a prejsť cez Sulejmské hory. My si zatiaľ oddýchneme naberieme nové sily. Počkáme tu a pripravíme im privrátnie, na ktoré nikdy nezabudnú.“

Ráno prišli do tábora najodvážnejší a najvytrvalejší kupci z Mervu a okolia. Nebolo ich toľko ako pri Merve, ale tábor sa im opäť potešil. To-var sa už nepredával tak rýchlo ako pred tým, ale ešte vždy sa našlo dosť záujemcov, ktorí s radosťou nakupovali látky, šperky, potraviny, riad, hre-bene, ihly, nite a všetko, čo kupci ponúkali. Jeden z nich, starec s dlhou, hustou, šedivou bradou na svoj vek vynikal zdravím sršiacou vysokou a mohutnou postavou, no pri chôdzi nápadne kríval na pravú nohu. Ne-predával na rýchlo postavenom trhu v strede tábora, ale svoj tovar rovno zaviezol pred Rádžerov stan. Ten vyšiel pred stan s výrazom prekvapenia a uvidel starca, ktorý sa rýchlo uklonil. „Pane, odpusť, že som si ťa dovolil vyrušiť, ale mám pre teba niečo, o čom viem, že to dokáže oceniť len vzde-laný a urodzený človek ako ty.“ „Dobre, dobre, už toľko netáraj a povedz čo mi chceš podstrčiť,“ podráždene ho okríkol Rádžera. Starec odkrivil k vozu, odkiaľ spod plachty vytiahol objemný krčah, navrchu zapечатý voskom. Zlomil pečať a otvoril krčah, ktorý podal Rádžerovi. Ten ho ne-dôverčivo ovažoval. Do nosa mu stúpila príjemná, omamná vôňa vína. „Pa-ne, ochutnajte to najlepšie víno v celom Chorasane. Je dovezené priamo zo srdca Hellady.“ Rádžera si najprv upil len malý dúšok, potom však nahol krčah a nechal si dolu krkom liať ušľachtilý nápoj, kým mu celé vnútro ne-zaplnil príjemný, hrejivý pocit. „No, kupec...“ „Izmail je moje meno,“ pre-rušil ho starec a ponížené sa pred ním ukláňal. „No, Izmail, tvoje víno je skutočne to najlepšie víno, aké som kedy pil. Koľko krčahov mi môžeš predať?“ Rádžera si potichu odgrgol a čakal na odpoveď. „Rovných sto kr-čahov.“ Izmail odkrivil k vozu a strhol z neho plachtu, pod ktorou boli v slame uložené rovnaké krčahy, aký držal Rádžera v rukách. Ten pristúpil k vozu a ohromene pozeral na hotový poklad. Hladil krčahy a neveriaco počítal rady, v ktorých bol ten najsladší a najomamnejší nápoj, aký kedy pil. „Veď je to hotový majetok! Koľko za to budeš pýtať?“ s obavami sa po-zeral na starcov ústa, odkiaľ čakal odpoveď. „Pane, viem, kto si a na znak toho, ako si vážim pravú ruku maharadžu Charšana II., lahaurské knieža Rádžeru, to nechám na tvoj rozumný úsudok. Viem, že budeš ku mne spravodlivý,“ Izmail sa hlboko uklonil a ľáskavo sa usmieval na Rádžeru. Ten prikázal sluhom vykladať tovar a nosiť ho do jeho stanu. „Tridsať krčah-ov odnes kráľovi, alebo radšej nie, dvadsať bude stačiť,“ prikazoval svoj-mu osobnému sluhovi. Izmail sa pri týchto slovách spokojne usmieval. „Zajtra ráno príď do môjho stanu, aby som ťa mohol vyplatiť.“ Rádžera sa otočil a nedočkavo vošiel do stanu. Poobede sa z jeho stanu ozýval krik a nadávky. Opitý Rádžera si opäť vylieval zlosť na svojej žene. Stráže pred kráľovským stanom sa robili hluchými. Veď kto by sa opovážil povedať niečo zlé o lahaurskom kniežati a najlepšom priateľovi samotného maha-radžu? No jeden sa predsa našiel. Rádžerov osobný sluha Hema, nevýraz-ný, zavalitý štyridsiatnik, jeden z hŕstky ľudí pochádzajúcich z Lahaur sa rozhodol zísť za niekým, kto mohol toho šialenca zastaviť. Veľakrát pocí-

til pánovu krutosť na sebe a mnohokrát si povedal, že v otroctve sa k ne-mu správali lepšie, no naďalej trpezlivo znášal pánovu krutosť. Dnes však videl, že keď nezasiahne, umrie jeho pani, láskavá Ryia, ktorá si vždy pre neho našla dobré slovo, Rádžerovými rukami. Vedel, že jediný človek, kto-rý mu môže pomôcť je samotná kráľovná. Stráže pred kráľovským stanom ho poznali a bez problémov ho pustili. Vošiel a hodil sa pred kráľovnou na kolená. „Kráľovná, zachráň svoju priateľku, moju dobrotvivú pani Ryiu,“ zaplakal Hema. „Čo sa deje? Hovor, zase ju ten šialený hlupák bije?“ „Pani moja, dnes ju asi zabije! Akýsi kupec mu predal sto krčahov vína. Pán je te-raz strašne opitý a zúri ako besný pes. Len ty ju môžeš zachrániť! Zájdi za naším kráľom, nech môjho pána zastaví.“ „Veď ja ho zastavím sama, neboj sa,“ zúrila Laxmí a zťažka vstala z lôžka. „Vznešená kráľovná, prosím ťa, nespomínaj nikde, že som to bol ja, kto ťa na to upozornil, lebo by som na to zle doplatil.“ „Neboj sa, nikto sa o tom nedozvie.“ Laxmí sa ponáhľala do Rádžerovho stanu čo jej sily stačili. Vošla dnu a pred sebou videla stan, kde sa váľal riad, lôžka boli rozhádzané a v strede stál Rádžera. Jednou ru-kou pil zo zlatej raže, v druhej držal za vlasý Ryiu, ktorá bezvládne kľáčala pri jeho nohách. Z rozbitej tváre jej na červené, zlatom vyšvané sári steka-li pramienky krvi. „Samotná kráľovná Nedotknuteľných ma poctila návšte-vou, pozdrav ju, ty kurva!“ obrátil sa k Ryi a opäť sa napil. Laxmí sa zúrivo rozbehla k Rádžerovi a sotila do neho. Ten to nečakal, spadol a pustil Ryi-u. Laxmí jej pomohla vstať a vyviedla ju zo stanu. Pred nimi bola už len krátka vzdialenosť ku kráľovskému stanu, no Ryia bola taká zbitá, že ledva prepletala nohami a Laxmí vo svojom stave ju nebola schopná odniesť do stanu. Rádžera sa vytackal zo stanu a hodil po oboch ženách svoj zlatý po-hár. Pribehol k nim, vytrhol Ryiu z objatia kráľovnej a udrel ju po tvári. Ryi-a spadla na zem a stratila vedomie. „Ty sprostý chrapuň, myslíš si, že môžeš robiť všetko, čo chceš? Všetko to poviem Charšanovi!“ Rádžera ju chytil za ruky a pritiahol k sebe. Zúrivo jej šepkal do ucha tak, aby to nikto nepočul: „Len mu to povedz. Myslíš si, že sa ho bojíš? Vy mi nemáte čo rozkazovať, a ty už vôbec nie! U nás doma by sa ťa ten tvoj Charšan ani len nedotkol! Už len tvoj tieň by ho pošpinil, a teraz sa tu hraš na kráľovnú.“ „Stráže, stráže!“ kričala Laxmí. Rádžera ju rýchlo pustil. Stráže pribehli na pomoc svojej kráľovnej, no keď videli, proti komu mali zasiahnuť, zostali stať ako skamenení. Rádžera sa spokojne usmieval. „Kráľovná, ty mi ne-máš čo rozkazovať, ako budem zaobchádzať so svojou ženou. Vráť sa do stanu a nás nechaj na pokoji!“ Chytil Ryiu za sári a ťahal ju do stanu. Laxmí sa na neho vrhla a udierala ho svojimi malými pästičkami do hrude. „Pusť ju, ty krutý hlupák! Už jej viac nebudeš ubližovať.“ „A kto mi v tom zabrá-ní? Ty?“ Jednou rukou jej schytil obe ruky a v druhej stále držal bezmocnú Ryiu. „Uvedom si, že niet nikoho, kto mi bude rozkazovať. Nikto!“ „Ani tvoj kráľ?“ zaznel mu za chrbtom prísny, no jemu dobre známy hlas. Rádžera pomaly pustil kráľovnine ruky. Otočil sa a pred sebou videl na-zlosteneho kráľa so sprievodom. Charšan sa vracal z cvičiska, kde sa poze-ral na výcvik nováčikov oslobodených v Merve a na okolí. „Pane, pri všet-kej úcte, ktorú k tebe mám, ani ty mi predsa nemôžeš hovoriť, ako mám žiť so svojou manželkou.“ Rádžera sa naschvál začal kymácať, aby pred kráľom vyzeral ešte viac opitý, ako bol, čím chcel ospravedlniť svoje nevhodné správanie. Virata stojaci vedľa kráľa sa zahľadel na dobitú, bez-vládnu Ryiu a vo vnútri sa mu rodil ťažký a nebezpečný pocit nenávisťi. Dí-val sa do opitej Rádžerovej tváre, na ktorej mu pohrával bezočivý výraz. Zlosť mu zaplavila celé vnútro a mimovoľne siahal pri týchto slovách po kindžali. „Kráľ môj, tvoj priateľ, banarásky knieža ma týmto chce vyzvať na súboj?“ začkal Rádžera. „Áno, chcem!“ zúrivo vyštekol Virata a chystal sa vybrať dopoly vytiahnutý kindžal. Charšan mu zachytil ruku. „Dost, žiadny súboj nebude! Nepripustím žiadne roztržky medzi mojimi ľuďmi, ktoré by nás oslabili a pomáhali tým iba nášmu nepriateľovi. Ty sa upokoj, Virata. A ty, Rádžera, si uvedom, s kým sa rozprávaš. Určite ti víno pomútilo rozum, že si sa dopustil takéhoto hlúpeho a krutého správania, dokonca si sa neúčtivo správal k svojej kráľovnej. Správne hovoríš, že máš právo žiť so svojou manželkou tak, ako uznáš za vhodné, ale iba vtedy, keď sa k nej správaš spravodlivo a nie takto.“ Ukázal na zakrvavenú Ryiu, ktorá sa už medzitým prebrala. „Svojím správaním zneuctuješ meno, ktoré nosíš a robíš si hanbu. Či takto sa správa lahaurské knieža? Stráže, odveďte knieža Rádžeru do jeho stanu, z ktorého nevyjde tri dni. Po tieto dni bude dostávať len chlieb a vodu. Všetko víno vezmite a odnesť do môjho stanu. Tvoja žena Ryia zostane v mojom stane dovtedy, kým nerozhodnem inak.“ Celý tábor sa díval, ako stráže odvádzajú Rádžeru so sklonenou hlavou do jeho stanu.

Tie tri dni znamenali pre Rádžeru nesmierne muky, strašne sa nudil. Veľmi mu chýbalo víno a spoločnosť. Navyše bol stále hladný. Ten kúsok chleba a vody, ktoré mu nosila stráž ho nemohli nasýtiť. Slnko vonku ne-zesiteľne páľilo, chýbal mu čerstvý vzduch a možnosť s niekým prehodiť aspoň pár slov. V hlave mu hučalo a stále musel myslieť na to, prečo uro-bil takú chybu, že sa postavil Laxmí a bol bezočivý k Charšanovi. „Teraz ma určite zabvne a už nebudem kráľova pravá ruka, ale len trpený chu-dák, ktorý bude potrebný asi iba piate koleso na voze. Všetky tie dni po-kory, kedy som sa musel pred nimi plaziť ako červ a úslužne ohýbať chr-bát, boli zbytočné. Sny a plány o tom, ako raz získam trón sú naveky preč pre moju hluposť. Za všetko môže ten starý diabol, ktorý mi priniesol to víno,“ šomral si potichu na lôžku Rádžera. Pri spomienke na víno sa mu v ústach zbehli sliny. „Keby som tak teraz mal aspoň za pohár, hneď by bol život krajší a znesiteľnejší.“ Vyskočil z postele a začal prehľadávať stan, či stráže niekde nezabudli zapotrebný džbán. Sklamane sa vrátil na lôžko, zaboril hlavu do vankúšov a preklínal krutý osud. Na druhý deň poobede prišiel vojak, ktorý mu stroho oznámil, že je opäť slobodný. Do stanu vo-šlo služobníctvo. Hema prikázal dvom ženám, ktoré mu pomáhali s páno-vou domácnosťou, navariť výdatný obed. Všetci v stane chodili po špič-kách. Báli sa Rádžeru, ktorý vyzeral, akoby vo väzení strávil tri roky, nie tri dni. Oči mal podliate krvou, pod nimi mal veľké tmavé kruhy a črty tváre, ktoré mal vždy plné a sršiace zdravím, boli teraz prepadnuté. „Povedz, Hema, je kráľ na mňa veľmi nahnevany?“ spýtal sa tichým, odovzdaným hlasom Rádžera. „Veľmi, ale môj pán iste sám veľmi dobre vie, že má na to všetky dôvody.“ Rádžera len pokyvkal súhlasne hlavou. „A čo Ryia, ako sa má?“ „Pani sa už uzdravuje. Stará sa o ňu samotná kráľovná.“ „Čo myslíš, vráti sa?“ prerušil ho Rádžera. „To ja, pane, nemôžem vedieť, ale samotná kráľovná vyhlásila, že jej nikdy nedovolí vrátiť sa k vám.“ „O tom rozhodne kráľ!“ zúrivo vyštekol Rádžera. „Teraz mi dones trochu vína, tie tri dni o vode boli strašné.“ „Všetko víno vzal k sebe kráľ, on rozhodne, kedy vám ho vydá a či vôbec.“ „A čo som ja nejaký väzeň, či kráľov otrok?“ „Tak roz-hodol kráľ,“ ospravedlňoval sa Hema. „Zmizni mi z očí, ty bezočivý pes! Myslíš, že nevidím, ako sa mi posmievaš? Ale skús to ešte raz a oľutuješ keď, kedy ťa matka vrhla na tento svet!“ kričal na neho Rádžera, akoby za všetko jeho nešťastie mohol tento sluha. „Dokedy ešte budem takto tr-pieť? Dokedy budú po mne takto beztriestne šliapať? Či sa bohovia môžu na to všetko len tak dívať?“ Dvíhal zovreté päste k nebu a z úst mu fľkali zlostné sliny. „Dal by som všetko za to, aby som sa mohol pomstiť,“ sipel do prítmia stanu. Vtedy sa nesmelo odtiahol ťažký záves nad vchodom a do stanu vopchal svoju šedivú hlavu Izmail. Vošiel, nečakajúc na pozva-nie. „Ešte aj ty! Za víno ti zaplatím neskôr, prac sa mi z očí!“ „To víno po-važuj za dar.“ „Čo si sa zbláznil, starec? Veď je to hotový majetok!“ smial sa Rádžera. „Pre mňa a môjho pána je úplne bezcenné, ba považujeme ho za nečistý jed, ktorý nepožíje žiadny pravoverný, tak ako nám prikazuje vše-mohúci Alah,“ Izmail sa posadil a pozeral do Rádžerovej začudovanej tvá-

re. „To si meral takú dlhú cestu, aby si mi daroval to víno a povedal mi, že moslimovia ho nepijú? Tak ďakujem, ale to som vedel aj bez teba,“ po-smiešne si ho doberal Rádžera. „Neprišiel som sem preto, aby si sa ožieral a bil svoju ženu, ale priniesol som ti vyslobodenie. Alebo sa mylím a tebe sa páči, keď ťa ponižujú? Veď s tebou jednajú ako s posledným otrokom a ty im ešte za to ponížené slúžiš a vďačne bozkávaš ruky,“ Izmailov hlas sa v momente zmenil z traslavého, stareckého na mladý, pevný a rázny, kto-rý je zvyknutý rozkazovať. „Kto si, že sa opovážuješ so mnou takto hovoriť, ty si sa asi skutočne zbláznil?“ urazene ho okríkol Rádžera. „Som niekto, kto ti ponúka riešenie, kto ti prináša možnosť získať česť, bohatstvo a moc.“ Pri týchto slovách si Izmail stiahol z hlavy parochňu a dal dolu fa-lošnú bradu. Rádžera div neodpadol, keď zistil, kto sa pod prevlečením starého kupca v skutočnosti skrýva. „Som Said ibn Džahl a posielam ma môj pán, sultán Mahmúd, aby ti ponúkol dohodu. Ak na ňu pristúpiš, dostaneš hromadu zlata a so svojím vojskom sa môžeš vrátiť domov, kde dostaneš kniežatstvo po svojom otcovi. Opäť sa staneš lahaurským kniežaťom a bude len na tebe a tvojej šikovnosti, či získaš aj kanaudžský trón. Môj pán ťa v tom bude podporovať.“ Rádžerova tvár zbledla. Nervózne sa pre-chádzal po stane. „A čo na oplátku mám urobiť ja?“ prudko sa otočil k Sai-dovi a upieral na neho nervózny pohľad plný očakávania. „Len to, po čom si vždy túžil, ibaže dodnes si nenašiel dostý odvahy, aby si to naplnil. Zabi-ješ Charšana!“ Said do neho zapichol prstý pohľad, akoby mu ním chcel vnútiť svoju vôľu. „Čože? Dnes ťa už musím po tretíkrát nazvať bláznom. Povieš mi, ako ho môžem zabiť? Všade okolo neho sú stráže a jemu odda-ní velitelia ochotní kedykoľvek za neho umrieť. Nezabúdaj, že je to Char-šan, Anjel smrti, ktorý sa dokáže veľmi dobre obrániť aj sám. Nie, to je ne-možné. Aj keby sa mi to podarilo, neprežil by som ho ani o malú chvíľu. Jemu verní vojaci by ma roztrhali na márne kúsky holými rukami.“ Rádžera sa opäť nervózne prechádzal po stane a nesúhlasne krútil hlavou. „Nemusíš sa k nemu ani priblížiť. Stačí, keď mu v nestráženej chvíli namiešaš do vína alebo do jedla toto,“ Said vytiahol zo záhrenia malú fľaštič-ku s tmavou tekutinou. „Tento jed ho zabije v momente a nikto sa ne-dozvie, že si to bol ty. Potom preberieš velenie. Zlatom si získaš šľachtu a veliteľov a môžete sa pokojne vrátiť domov.“ „Všetci?“ „A načo by ti boli špinaví súdovia a Nedotknuteľní, tých nám necháš tu. Iste uznáš, že ne-môžeme pripustiť, aby váš odchod vyzeral ako víťazstvo. Niekto musí byť potrestaný. Umrelo príliš veľa našich ľudí, ale neboj sa, ponecháme ti dostatočne veľkú armádu, aby si mohol zasadiť doma na trón.“ Said sa teraz víťazoslávne usmieval. Vedel, že dosiahol to, po čo prišiel. „Hovoril si niečo o zlate, ktorým podplatím šľachtu a veliteľov.“ „Múdro, Rádžera, nikdy nezabudni na zlato. To má priam magickú moc. Získaj si ním na svo-ju stranu nespokojencov, šľachtu, vojakov. Uvidíš, ako im zlato pomôže pri rozhodovaní,“ smial sa Said a odvázoval si svoj odev. Odtiaľ, kde mal vypuklé, starecké brucho začal vyťahovať objemné meše, ktoré kľádol pred Rádžeru. Ten ich rýchlo strkal pod svoje lôžko. „Rovných stotisíc zla-tých dirhamov, to je pre začiatok. A nezabúdaj na päťstotisíc, ktoré zapla-til Merv, tie budú tiež tvoje.“ „Ešte niečo, odkiaľ vezmem na začiatok ver-ných vojakov, ktorí mi pomôžu prevziať vládu po tom, čo kráľ bude...“ Rádžera prerušil vetu a od vzrušenia sa mu na tvári vyhodil červené škvr-ny. „Nemôžem predsa zísť za svojimi mužmi s tým, že idem odstrániť krá-ľa a potrebujem ich pomoc. Niečo iné bude získať si ich na svoju stranu potom, keď ich postavím pred hotový vec,“ horúčkovito vysvetľoval Rádžera. „O to sa neboj. Koľko máte teraz zajatcov v tábore?“ „Niekoľko stoviek, neviem. Prečo sa pýtaš?“ „To budú muži, ktorí ti pomôžu nastoliť poriadok a prevziať moc počas chaosu v prvých chvíľach po tom, čo kráľ bude mŕtvý. O to sa zase postarám ja,“ Said mu podal svoju veľkú, pestovanú ruku, ktorú rozhodnutý Rádžera stisol. Said si opäť nasadil parochňu a falošnú bradu a pomaly vyšiel knísavým, stareckým krokom zo stanu. Rádžera sa za ním díval a v srdci mu planul pocit uspokojenia. Bohovia konečne vypočuli jeho modlitby, no v kútiku duše mu hlodali pochybnosti a strach z toho, čo ho čaká, ak sa mu plán nepodarí. „Musí sa to podariť!“ presvedčal sám seba. V ruke stískal chladnú, zelenkavú fľaštičku, v ktorej sa skrývala smrť.

Bola sparná, teplá noc. Vzduch bol ťažký a v Rádžerovom stane vládla hotová horúčava. Včera Rádžera predstúpil pred kráľa, pred očami všet-kých sa hodil na kolená a potupne ho odprosil. Kráľovnej svojimi slzami zmáčal obuv a bozkával nohy pri ospravedlneniach za to, čo jej spôsobil. Rovnako tak urobil aj pred svojou ženou, ktorej tvár ešte vždy niesla stopy po jeho vyčíňaní. Kráľovná aj Ryia jeho ospravedlnenie prijali chladne, no kráľ ho objal a nazval svojím priateľom. Rádžera to všetko dokázal len pre-to, že si v mysli neustále opakoval: „Toto je naposledy, čo sa pred vami klaniam a plazím. Naposledy vám musím prejavovať úctu, aj keď by som vás najradšej videl mŕtvych.“ Pozeral do kráľovninej unavenej tváre a pri-sahal jej pomstu. Úslužne sa jej klaňal a pritom si myslel: „Teba nezabi-ím. Urobím si z teba konkubínu vo svojom hárme a potom, keď si ťa užijem, predhodím ťa svojim vojakom a urobím z teba najposlednejšiu kurvu v celej ríši! Samozrejme, že toho malého pankharta sa veľmi rýchlo zbavím tiež.“ Teraz však sedel vo svojom stane spolu s Gopalom a niekoľ-kými ďalšími šľachticmi a vojakmi, ktorí boli nespokojní s Charšanovou vládou, alebo ich jednoducho lákali peniaze. Gopal bol prvý, ktorého Rádžera s obavami oboznámil so svojím plánom a zavčendžal mu pred nosom sultánovým zlatom. Sám bol prekvapený, ako ľahko súhlasil. Go-pal bol už dávno nespokojný so svojím postavením. On, ktorý bol prvým vodcom povstania je teraz druhoradým veliteľom. Kráľ dal prednosť iným. Virata, Emran, Kalpan ba aj ten hlúpy hromotlk Harish sú dôležitejší než on. Gopal zase vedel o ďalších, ktorým sa viedlo podobne. Vela šľachticov sa ochotne pridávalo k sprisahaniu. Teraz tu všetci sedeli pri večeri, na ktorú ich pozval Rádžera. Služobníctvo poslali preč a pred stan postavili spoľahlivé stráže. „Priatelia, zišli sme sa tu, aby sme sa dohodli na najdô-ležitejšom a najodpovednejšom kroku pre nás a náš národ. Musíme skončiť s vládou kráľa, ktorý nás urobil rovnými so šúdrami a Ne-dotknuteľnými a ktorý v túžbe po sláve nás vedie do istej záhuby proti omnoho silnejšiemu nepriateľovi. Už po bitke pri Túse sme dostali od sul-tána ponuku na voľný odchod, ktorú on vo svojej nadutosti a pýche od-mietol. Vedie nás z jednej bitky do druhej a vždy sa staviame proti obrov-skej presile. Svojou statočnosťou vybojujeme víťazstvo, no všetky zásluhy si prisvojí on sám a takto bude pokračovať dovtedy, kým nás všetkých ne-privedie do záhuby. Je našou povinnosťou zastaviť ho,“ rozhŕňoval sa Rádžera. „Tak je, pravdu vravíš, priateľu. Nebudeme už slúžiť kráľovi, kto-rý má radšej šúdrov a Nedotknuteľných ako svojich verných urodzenej kr-vi,“ rýchlo sa ozval Gopal, aby ho podporil a definitívne presvedčil ostat-ných. Muži súhlasne šomrali a kývali hlavami, akoby im tie slová vychádzali z ich vlastných sŕdc a úst. „Charšan chce rušiť dávno platné tisícročné Manuove zákony o postavení várn, ktoré držali, držia a budú držať našu spoločnosť pokope a dávajú jej pravidlá. On nám svojím konaním prinie-sie chaos a nakoniec strašnú pohromu, keďže sa svojím konaním stavia bohom, ktorí nám tieto zákony zoslali,“ ozval sa generál Ram, hľadel si svo-je namastené, hrubé fúzy, ktoré sa mu vytáčali až niekde k očiam. „Veď je to hanba urobiť z Nedotknuteľnej kráľovnú, ktorej sa máme klaňať a z jej nečistého decka dediča nášho kráľovstva. To nesmieme pripustiť!“ pridal sa knieža Sash, ktorého predchádzajúce slová tak rozčúlili, že si z hlavy zhodil turban a poskákalo po ňom. Rádžera si s Gopalom vymenili spoko-jné pohľady. Vedeli, že ich plán získal ďalších mocných spojencov. Nako-niec sa dohodli na tom, že všetko prebehne zajtra. Signálom k prevzatiu

moci bude správa o kráľovej smrti. V tábore sa po odchode kupca Izmaila objavil potulný imám. V ruke držal hrčovitú bakuľu, jeho odev bol viac ako skromný. Roztrhané rúcho z vrecoviny, bosé nohy, kapsa, kde nosil korán. Kráľ mu blahosklonne povolil odbavovať modlitby medzi zajatcami. Dva dni trvalo Saidovi ibn Džahlovi, kým všetci zajatci zistili, s kým majú dočinenia. Sultánova pečat dokázala divy. Po odchode sprisahancov z Rádžerovho stanu do neho nebadane vošiel Said prezlečený za potulného imáma. „Tak čo, kedy bude ten veľký deň?“ opýtal sa Said a z misy si vzal kus pečeného kurčáta, ktoré lačno obhrýzal. „Zajtra. Budete so svojimi mužmi pripravení? Zbrane vám vydá zo zbrojnice Gopal a generál Ram sa postará, že stráže okolo zajatcov budú len symbolické.“ „Výborne. Ako vidím, raz z teba bude veľmi schopný vládca,“ chválil ho Said a vzal si ešte kurča. „Takže zajtra. Už sa nemôžem dočkať,“ usmieval sa Said. „Áno, zajtra nastane deň, kedy sa konečne pomstím za všetky príkoria. Konečne narovnám chrbát ako skutočne slobodný muž,“ zasnene povedal Rádžera. „Zajtra sa, chlapče, staneš kráľom,“ Said vstal a utrel si zamastené ruky do hodvábanej šatky, ktorá ležala vedľa neho na vankúšoch. „Dobre sa vyspi. To je posledná noc, ktorú prespíš ako poddaný Charšana II. a od zajtra sa staneš Rádžerom I., záchrancom národa.“ Said sa zdvihol a bez pozdravu vyšiel do noci.

* * *

Laxmí sa vystrašená túlila k Charšanovi, ktorý ju hladkal po vlasoch a upokojoval. „Laxmí, nemaj strach, veď to bol len sen.“ „Bojím sa, ten sen neveštrí nič dobré. Snívalo sa mi, že si česem vlasy, no pri každom dotyku hrebeňa mi z nich vypadávali celé hrste. Dávala som sa do zrkadla, kde som uvidela hrozného tvora, ktorý odtiaľ vyskočil. Rozbehla som sa a vybehla zo stanu, aby som ušla pred tým netvorom, ktorý mi chcel ublížiť. Bolo to veľmi zvláštne stvorenie – napoly človek, napoly vlk. Neúnavne ma prenasledoval. Kričala som na teba, no ty si mi neprišiel na pomoc, a tak ma tá obluda s vycerenými žltými zubiskami, z ktorých stekali sliny, dobehla. Vrhla sa na mňa a presne vo chvíli, keď mala do mňa zabodnúť svoje ostré zubiská, som sa prebudila. Vieš, koho oči mal ten netvor z pekla?“ spýtala sa Laxmí a nečakajúc na odpoveď s nenávisťou a strachom rýchlo pošepla: „Rádžerove.“ Charšan sa smutne usmial. „Ale Laxmí, nesmieš byť ako malé dievčatko, ktoré sa láká každého hlúpeho sna.“ „Charšan, bojím sa, bojím sa o naše dieťa a o nás,“ Laxmí sa ešte mocnejšie pritúlila k Charšanovi. „Čoho sa bojíš? Povedz mi, čo ťa trápi a ja sa o to postarám. Som tvojou matka a kráľ a nie je nič, čoho by si sa mala báť. Nikto neublíži tebe ani dieťaťu, ja to nedovoliím. A teraz spi, musíš šetriť sily.“ Charšan ju pobožkal na ľadovo chladné čelo a s láskou sa díval do jej tyrkysových očí. „Neviem, ale stále mám zlé tušenie. Niekedy sa pristihnem pri tom, že mi je smutno za časmi, keď si bol koniar Sámin a ja obyčajná slúžka. A aj keď sme boli v otroctve, život sa mi zdal akýsi krajší, jednoduchší, plný našej lásky a snov. Teraz si kráľ a ja tvoja žena. Život je omnoho zložitejší – celé dni ma prepaľujú pohľadové pohľady šľachty, ktoré jasne hovoria: „A táto má byť našou kráľovnou?“ Na druhej strane závistlivé pohľady tých, čo mi závidia šťastie, ktoré ma postretlo.“ „Laxmí, láska moja, ty si len namýšľaš. Viem, že ťa urazili opití Rádžerove reči a máš strach z pôrodu, ale ničoho sa neboj, všetko dobre dopadne.“ Charšan si ju silnejšie privinul a neustále ju nežne hladkal dovtedy, kým sa upokojila a zaspala. V ten istý deň na obed vošiel do stanu Rádžera. Budil dojem nešťastného človeka poznamenaného tým, čo sa stalo. Bol bledý a oči mu nervózne behali z tváre na tvár. Hlboko sa uklonil kráľovi a svojej žene bojazlivo pobožkal ruku. Ryia pri tom znechutene odvrátila zrak. „Dnes je teda ako vo vyhriatej peci,“ odľúkol si Charšan. Rádžera sa toho chytil a zo záhrenia vytiahol zlatú čašu, ktorá stála na tigrej labe. „Prijmi, pane, túto čašu odo mňa ako dar. Ja ju už nikdy nebudem potrebovať, pretože moje ústa už nikdy neokúsia, ako chutí víno.“ „Je to krásna remeselná práca,“ Charšan si prezeral čašu, na ktorej boli vygravírované výjavy z poľovačky na tigra. „Nebuď na seba taký prísny, nezdá sa ti predčasné takéto rozhodnutie?“ „Nie, kráľ môj, víno mi pomiatlo rozum a ja som ublížil svojej milovanej žene a urazil svoju najdrahšiu kráľovnú. Neexistuje obeť, ktorú by som nepriniesol, aby som to odčinil,“ Rádžera smutne zvesil hlavu. „Verím ti, priateľ môj, no nikdy nezabudni na to, že jedno pochybenie nemôže zmazať všetko to dobré, čo si pre mňa a náš ľud vykonal,“ Charšan sa postavil a objal ho, stále držiac čašu v ruke. „Dovoľ, pane, nech moja ruka ako prvá naplní túto čašu, ktorá nám bude navždy pripomínať môj sľub,“ Rádžera vzal čašu a odišiel k stolíku, na ktorom boli karafy a čaše. Stolík bol v kúte stanu, čo veľmi dobre vyhovovalo jeho plánu. Od zvrátenia sa mu triasli ruky, keď do čaše rýchlo vylial jed. Roztrasenými rukami takmer zhodil karafu, čo medzi ostatnými vyvolalo srdečný smiech. „Predsa ti to ide lepšie s mečom, než s obsluhovaním,“ smial sa kráľ. Rádžera sa previniło usmieval, keď podával čašu svojmu kráľovi. Po tvári mu tiekli kropaje potu, ktoré sa zachytávali na kučerách jeho pestovanej brady. Vzduch v stane bol horúci a ťažký. Charšan sa pohrával s čašou, prezeral si na nej obrazy z poľovačky a obdivoval remeselnícku zručnosť svojho ľudu. Prechádzal prstami po zlatej tigrej nohe, na ktorej čaša stála. Rádžera sa snažil dívať niekde inde, no vôbec sa mu to nedarilo. Uprane pozeral na kráľa a nemohol sa dočkať, kedy sa už napije. „Pi už konečne, nech mi tvoja smrť priniese tak dlho očakávané víťazstvo a zadosťučinenie,“ zlostil sa v duchu Rádžera. Vtedy do stanu vošla Laxmí. Tvár mala rozhorúčenú od obedňajšieho slnka a po nej stekali pramienky potu, ktoré si zotrela šatkou. Prisadla si k Charšanovi a zrak jej padol na nádhernú čašu. „Krásna čaša.“ „Dar od Rádžeru.“ Laxmí sa ani nepozrela smerom, kde Rádžera sedel, aby jemu aj všetkým ostatným dala najavo ako ním pohŕda. „Smädná som, že by som vypila aj Gangu. Smiem?“ Skôr než mohol Charšan odpovedať, vzala čašu a priložila si ju k ústam. Stanom sa rozľahol Rádžerov výkrik: „Niééééé! No skôr než mohol doznieť, Laxmí položila prázdnu čašu. V momente jej pery zmordali a padla bezvládna na zem. Charšan sa k nej vrhol, podoprel jej hlavu a všetci sa okolo neho zhĺkli. „Vodu, prineste jej vodu!“ bezmocne kričal Charšan, ktorému sa nedarilo Laxmí prebrať. Zosimos odohnal ľudí a sám si kľakol k Laxmí, priložil jej prsty na krk snažiac sa nahmatať tep. Charšan jej medzitým liaľ do úst vodu, ktorá vytekala naspäť na sárí. Zosimos mu chytil ruku, pozrel sa mu do očí, v ktorých sa leskli slzy. „Je mŕtva.“ Zosimos sklopil oči. Nemohol sa dívať do Charšanových očí, v ktorých videl nekonečný zármutok. „A dieťa? Nemôžeš zachrániť aspoň dieťa?“ drmal ho Charšan za rukáv. Zosimos neschopný slova len pokrútil hlavou, potom potichu dodal: „Dieťa prijalo matkinu krv, v ktorej bol jed a teraz je už tiež mŕtve.“ Charšanov výkrik sa rozľahol celým táborom. Položil bezvládnú hlavu Laxmí na vankúš. Pozrel sa na Rádžeru vražedným pohľadom. Ten tam len bezmocne stál. Za jeho chrbtom stáli stráže pripravené v momente ho rozsekať. Virata stál tesne vedľa neho s rukou na kindžale. Sledoval každý jeho pohyb. Charšan ukázal na Laxmí, nad ktorou plakala Ryia a vyslovil jediné slovo: „Prečo?“ Rádžera si len bezmocne šomral popod nos. „Ona nie, ona nemala umrieť. Lúbil som ju viac, než svoj život! Jed bol určený tebe, ty si tam mal ležať! Nie Laxmí, nie moja láska,“ plakal Rádžera. Charšan sa na neho vrhol, schytil ho za krk a začal ho škrtiť. Vtedy sa vonku rozľahol hluk boja. To Said viedol svojich ľudí rovno na kráľovský stan v domení, že plač, ktorý odtiaľ počuli ohlasuje kráľovu smrť. Eahko pozabýjali stráže. Gopal im vydal zbrane a spolu s ďalšími sprisahancami bežal ku kráľovskému stanu. Charšan vybehol spolu s Viratom a niekoľkými vojakmi osobnej stráže proti nepriateľovi. Tí vidiac, že sa proti nim čenie samotný kráľ, ktorý mal byť mŕtvy na chvíľu zaváhali, ale Saidov krik ich hnal dopredu. Ten aj keď zistil, že sa plán nevydaril, videl, že kráľ im ide oproti s pár mužmi, a tak sa rozhodol,

že využije svoju poslednú príležitosť a zabije kráľa neveriacich on sám. Možno by sa mu to aj podarilo, nakoľko mal v tejto chvíli oproti kráľovi značnú prevahu. Avšak nerátal s tým, že okolostojaci ľudia zburchujú mužov, ktorí v momente pribehli so svojimi hroznými sarissami na pomoc kráľovi. No kým prišla pomoc, stačili sa zraziť prvé rady. Charšan zúrivo sekal vókol seba. Po chvíli mal tvár postriekanú krvou, otáčal sa a hľadal ďalších protivníkov, ktorí však pred jeho šialenou odvahou a smädom po krvi nepriateľa so strachom ustupovali. Said, vidiac čo sa deje, nemohol dopustiť takú hanbu a vrhol sa oproti Charšanovi. Ich meče sa zrazili. Said sa snažil zasypať kráľa spfškou úderov, no nemohol odolať Charšanovej zúrivosti. Ten mu ľahko vyrazil šabľu a jediným mocným úderom popri krku ho rozťal takmer po pás. Z tela sa vyvalili vnútornosti a vzbúrenci, vidiac čo sa stalo ich vodcovi, zdúpneli zbrachom. O chvíľu ich obkolesili muži so sarissami, a tak odhadzovali zbrane a prosili o holý život. Zbytočné však boli ich prosby, zúriví muži ich prepichovali svojimi kopijami a krv tiekla potokmi. Charšan sa díval na zabíjanie svojich nepriateľov a ich krik mu znel v ušiach. Pozeral sa na všetku tú krv a čakal nejaký pocit zadosťučinenia, no ten stále neprichádzal. Jeho vnútro neúprosne zaplavil len temný, ťažký žiaľ. Podišiel k nemu Virata a podrmaľ ho za rameno. „Zastav to!“ kričal mu do ucha. No Charšan sa ani nepohol. Stále sa len mervao pozeral na zabíjanie. „Zastav ich, lebo sa nikdy nedozvieme, kto všetko bol do sprisahania zapletený.“ Charšan len zdvihol ruku a všetko zaraz prestalo. „Spútajte ich a odveďte! Všetci budú vypočutí. Virata, vyhlás pohotovosť. Všetci muži do zbrane! Kalpan, zober mojich mužov, zdvojnásobte stráže a Emran nech vyšle zvedov. Možno je Hassan blízko a je to jeho robota.“ Charšan ako v tranze vydával rozkazy, no pred sebou stále videl tvár svojej milovanej Laxmí.

* * *

Charšan a Virata vošli do stanu, kde bol vziazaný Rádžera. „Prineste rozžeravené železo, nech nám zradca môže všetko pekne porozprávať!“ rozkázal Charšan. Rádžera sa už netriasol a pevne sa díval do Charšanovej rozzúrenej tváre. „Všetko ti poviem a nič nezamlčím pod jednou, jedinou podmienkou.“ „Ty nie si v pozícii, aby si mi mohol klásť podmienky!“ zlostne zasýchal Charšan. „Muč ma koľko chceš a ja nepoviem ani slovo! Nikdy sa nedozvieš, kto všetko súhlasil s tvojou smrťou. A ver mi, bol by si prekvapený, koľko urodzených ľudí som získal pre svoj plán. Naďalej ich budeš považovať za priateľov, budeš s nimi jesť, piť a bojovať v jednom šiku, no stále sa budeš musieť obzerať a pýtať sa, či ti niekto z tvojich mužov nechce vraziť kindžal do chrbta. Ver mužovi, ktorý už nemá čo stratiť. Tvoji šľachtici, o ktorých by si si to ani nepomyslel mi ochotne pomáhali pri príprave tvojej smrti a môžeš si byť istý, že sa o to pokúsia znovu. Prisahám ti, že to, čo sa stalo Laxmí bola nehoda. Jej som nechcel ublížiť.“ „Už nikdy nevyslov jej meno!“ priskočil k nemu Charšan s vytaseným kindžalom, ktorý mu priložil tak blízko k oku, že sa čepeľ dotýkala krvou podliateho bielka. „Takže súhlasíš, že prijmeš moju podmienku?“ Rádžera sa ani nepohol, ba dokonca sa usmieval. „Hovor, ty pes.“ „Zajtra sa mi postavíš v súboji, tam sa stretneme v boji na život a na smrť.“ „Robíš si márne nádeje, už teraz si mŕtvy,“ vysmial sa mu Virata. „V ďalšom súboji sa potom stretnem s tebou, nafúkané banaráske knieža! Myslíš, že som si nevyšimol, ako si rozťužene pozeral za mojou Ryiou?“ kričal rozzúrený Rádžera. „Si hlupák, našťastie už čoskoro mŕtvy hlupák,“ pokojne mu odpovedal Virata. „Pre teba som ju tak trýznil, bil a ponižoval, pre teba tak neľudsky trpel!“ Virata to už nevydržal, priskočil k Rádžerovi a uderl ho do tváre. Z rozbitej pery mu vytekala jasnočervená krv. „Máš, čo si chcel, a teraz hovor! Tvoja podmienka bude splnená, zajtra ráno sa stretneme v súboji. Potom, ak ma zabiješ, môžeš si to vybaviť s Viratom. Hovor, lebo stratím trpezlivosť!“ Rádžera vypul chuchvalec krvi. „Tak počúvaj, koniarik, v sprisahaní boli zapletení tí najurodzenejší ľudia, tvoji generáli a šľachtici,“ Rádžera sypal mená, ktoré pisár ledva stačil zapisovať. Generáli Gopal a Ram, kniežatá Sash, Góhíl, Manvéndra – mená pribúdali a kráľ sa nestačil čudovať, kto všetko mu želal smrť a neváhal sa podieľať na úkladoch proti svojmu kráľovi. Ešte v tú noc elitné jednotky pod vedením Kalpana a Harisha zatýkali sprisahancov. Niektorí radšej volili rýchlu smrť z vlastných rúk, ostatných zviazali a odviekli. Celý tábor sa nemohol dočkať rána, nikto nezažmúril ani oko. Všetci čakali na správy o pripravovanom sprisahaní a vraždy ich kráľa, ktorej obeťou sa stala milovaná kráľovná. Keď Charšan videl, ako Laxmí dvíhali na máry, zahryzol si do pery, až na jazyku zacítil sladkú chuť krvi. Nocou sa táborom uberal za sprievodu fakiel pohrebný sprievod. Ľudia sa pridávali a za nosidlami, na ktorých ležalo telo kráľovnej, sa uberal ohromný sprievod. Hranica už bola pripravená. Charšan kráčal na čele sprievodu a ticho ronil slzy. Keď uvidel hranicu, podlomili sa mu nohy. Vedľa neho kráčajúci Virata ho podoprel. „Ach, priateľ môj, dokedy budem musieť stále zapalovať hranice a oplakávať svojich blízkych? Bohovia mi už zobrali všetko. Môj svet sa zrútil, už nemám prečo žiť.“ „Charšan, a čo všetci tí ľudia?“ Virata ukázal na mohutný, tmavý les postáv, odkiaľ sa ozýval srdcervúci plač. „Už nevládzem, nechcem, nemôžem! Stratil som všetko! Ty a učiteľ ste poslední z tých, ktorých som tak veľmi miloval.“ Vtedy sa Charšan zháčil, zadíval sa do Viratovej tváre, objal ho a zašepkal mu: „Virata, brat môj, stráň sa ma, nenávid ma, lebo sa strašne bojíš, že na moje preklatie doplatíš aj ty.“ „Takto nesmieš rozmýšľať! Ľudia ťa potrebujú a nepriateľ je pred dverami. Ty si ich jediná záchrana. Spoliehajú sa na svojho kráľa a ty jediný ich môžeš priviesť domov.“ Charšan mu len dlho, vrúčne stisol ruku a odišiel k hranici, kde stovky ľudí prichádzali s kvetmi, olejom, gáfrom a vonnými masťami. Telo kráľovnej Laxmí pokropili rúžovou vodou a posypali práškom zo santalového dreva. Smútkom zlomená Nity upravovala vence kvetov okolo svojej dcéry. Charšan ju objal a pobožkal jej ruky. „Syn môj, zostali sme vo svojom žiali sami.“ Nity mu položila svoje malé, pracovú zodraté ruky na tvár a pobožkala ho na čelo. Pomalým, knísaovým, takmer stareckým krokom sa za pomoci priateľiek odobrala do zástupu. Charšan sa nahol k Laxmí. Jej tvár bola bledá a ľadová. Jemne priložil svoje pery na jej čelo a tíska do noci zašepkal: „Lúbim ťa a budem ťa ľúbiť naveky.“ Potom vzal do rúk fakuľu, predstúpil pred zástup, ktorý sa modlil za svoju mŕtvu kráľovnú. Nastalo absolútne ticho, len kde-tu sa ešte ozval vzlyk. Charšan ledva potláčal plač, v hrdle mu navrela akási hrča, ktorá ho dusila. Cítil každým kúskom tela nesmierny žiaľ za milovanou ženou a dieťaťom, ktoré nosila pod srdcom. „Stratili sme svoju kráľovnú, stratili sme dobro,“ hlas sa mu zlomil. Neboľ schopný vyriečiť už ani slovo. Rýchlo pristúpil k hranici a zapálil ju, zaznel zvuk pohrebných bubnov. Charšan sa díval do plameňov a slzy mu stekali po tvári. Všade navôkol sa ozývala pohrebná pieseň, on sa však nemodlil. Pozeral na hviezdnu oblohu, ktorú dobre osvetľovalo veľký mesačný kotúč. Vtedy si spomenul na to, ako sa po prvýkrát osamote rozprával s Laxmí na ceste do otroctva. Jasne pred sebou videl jej krásnu tvár, ako sa trápi pre jeho smútok za mŕtvymi bratmi, priateľmi a strate-no domovinou. Opäť sedel zronený pri ohni a počul jej slová: „Sámin, pozri sa na všetky tie hviezdy, ako krásne svietia. Vieš, čo vraví môj otec? Vraj všetky tie hviezdy nad nami sú duše spravodlivých, ktoré tam čakajú, kým sa znovu nenarodia. Taký je vraj večný kolobeh života a smrti.“ Charšan zatvoril oči. Už nepočul pohrebnú pieseň, bol opäť s Laxmí, držal v rukách jej usmiatu tvár, cítil nežný dotyk jej pier. Neúprosný život ho však opäť vytrhol zo snenia a žiaľ mu znovu a znovu bezcitne bodal v srdci. Charšan mal chuť revať od bolesti, trhať si vlasy, driapať si tvár, aby prehlušil tú hroznú bolesť. No on bol kráľ, a tak len bezmocne zašepkal do noci: „Môj svet sa zrútil, všetko som stratil. Ó, Bohovia, čo ste to dopustili? Preklínam vás!“

Nek buteder problemura kerel o ekstremno čoripen thaj spoločensko – manušakeri izolacija zaučhardi pro Roma, save dživen andro romane tabora, andro geti save hine čhingerde sar kothoreskere thana le gadžendar, hin oda thaj ajsi varesavi nadikhľi, kori barijera. Te pes amare kultura thaj nipos na ´rakhena pro jekhetañiben, thaj nakerena šukar ko ´peraci-ja, logicki oda džala čak ke ignoracija, ko nakamiben jekh avreste. Numa či kamas vaj na kamas, sam rakinde Devlestar pro ´da kaj te keras jekhetañi buťi, bo dživaha adaj jekhetanes u o problemura save zaučaren le Romen zaučarena thaj le gadžen, calo slovačiko nipos. Drom ke kada federipen hin pro eršejno rakimen kaj pes te čerinel e socijjalno thaj economic-ko – lovakeri situacija le romenge khataro marginalizimen tha-na, kada šaj ispidela savoro ko šukaripen la situacijake savi hiñi akana. Numa gindinav mange, kaj so eršejno kempel te kerel hin te lel vaš peskero so duj serendar o kompomisa, ke jekhe-tañi tolerancija mušinel te avel, manuš manušeske pativ muši-nel te sikavel, te del. Dživas nadro 21. šeleskeri vrjama u amara lumake – svetoske kempel kaj te vezetinel jekhetanes rakindo rešpektos ke nacijakeri, averipnaskeri tolerancija.

Sar dikhen adadživeskeri romañi kultura?

Romañi kultura – oda hin suboros butedere kothorendar rakimen, nek buchleder pes joj zaučarel, nek kamibnaske-reder kothor hin o bašaviben. Amaro bašaviben hino tempe-ramentno, garuvel andre peste jag, šukariben pro šuakriben, savo džanel te chudel le manušen jilestar u lestar pes ujon igen but emocija – vodakere erziñipena. Amaro bašaviben na ´čhel čak pro jekh žanros, hi les butedera muja. Hi amen but štili, igen lache lavutara, khelibnaskere thaj giľavipnaske-re umelca. Thaj andre avera umelecko kothora hi amen zora-le Roma, save keren šukare djela. Hi amen but poeti – spiso-vateli, čitrune – malibnaskere, the kaj nane kada umelecko khotor zaučardo buteder, bareder propagacijaha, thaj na aj-si but kamadi maškaro Roma sar o bašaviben. Čačo ačhel oda kaj ñi andre gadžikañi kultura oda nane aver, hi len tiž kajsi podobno situacija. Hi amen zoralipen ke kadi umelecko buťi, so pes pal ´o love dikhel le štatostar – slovačiko thematar, gondoliñav numa mange kaj nane zaučhradi ajsa uovñaha sar bi šaj avelas feder. Kempel te chudel eršejnestar ole talen-timen umelcen, te kerel lenge šukar than ke lengeri umelec-ko buťi, lengere projektura, vašo ´da kaj kada ačhel zora-les pro sikaviben, pre prezentacija amara romañi kulturake. Som bachtalo kaj thaj maškar o Roma hiñi amari kultura zaučhardi kamibnaha u hi la lačho nevos. Hi adaj butedera manuša vaj občjansko jekhetañibneskere orgainizaciji, save keren – orga-nizinen kulturno festivala thaj aver akciji, kaj pes šaj sikaven šukaribnaha amare umelca, peskera umelecko buťaha.

So keren kadi vrjama – ideos, sar savi avtorsko umelcko buťi?

Akana kompoñinav skladbi – giľa ko nevo projektos, pal pale ela rakindo pativaha ko porajmos – holokavstos. O projektos pes kerela Osvjenčimoste, jekhetañi butaha le muzejoha Avšvicate – Birkenavste thaj romano občjan-sko združejñoha Romañi jekhetañibanskeri asocijacija sa-vi hiñi andro Poľskos. Kerav taj buťi khataro CD mire baša-vibnaskere gilenca, save tiž rakinava pativaha parajmoske – holokvstoske. U čačo hin kaj kerav dural koncerta u šaj kerav thaj varesave aver jekhetaneskere buťa andre vare-save projektoskere ko ´peraciji. Miro nek neveder baša-vibnaskero kothor hin jekh giľi savi pativaha rakindom la anglicko kirajkiñake, la Alžbetake II. thaj cale Anglickoske u leskere niposke. E giľi pes vičinel Absenca andro jakha.

U vaš soske rakindan pativaha kadi giľi la anglicko kirajkiñake?

Kada napados, keriben kala giľake mange pela pre godi čak avke spontanes, ñisostar. Paš miri buťi, kana kompoñi-navas giľa ko porajmos, ko holokavstos pes paš akada vare-so sikhľadom pale ´historija dujto lumakero maribnastar u erzinavas zoarles thaj oda sar o anglicko nipos cerpinelas kadi vrjama, kaj and’a tiž butedera peskere obeťa, ko ´da kaj te ačhel phagerdo o fašizmos. E Britanija but cerpinda kadi vrjama, savoro oda bombardišagos, but mule manuša pro soduj sera andre kada dujto lumakero mariben sne. U aka-da savoro andre mande zabarada zoralo citos u lestar ulila giľi savi kamľom pativales te del la bricko kirajkiñake thaj savore manušenge save mušinde te meren andre kada ma-riben le fašizmoha. Kamľom kavke te sikavel miri pativ ke lengero meriben u the sikavel miro palikeriben.

So peske mangen kaj pes te ačhel andre vrjama sa-vo avela?

Mangav peske thaj savorenge kaj maškaro manuša the buchľarol smirom, bimariben thaj kamiben. The pes akada ač-hela čačipnaha amare dživipena pes thovena ko federipen u o manuša bi ačhenas bachtaledera thaj but pro smirom ena. Kamav jileha te kerel miri umelecko buťi, kaj te ulol miro imar leperdo CD, te kerel koncerti vašo ´manuša u peskere bašavib-naha te kerel došaden savoren save les kamena te šunel.

Andre romañi čhib thoda: Marián Balog

Rómsky festival v Prešove

August 2017
 Súbor Romano Jilo z Krupiny
 Foto: Roman Čonka

ISSN 1338-3027

Rómsky nový list - nezávislé kultúrno-spoločenské noviny Rómov na Slovensku od roku 1993 do augusta 2008 viedla Daniela Hivešová-Šilanová, ktorá sa rozhodujúcou mierou pričinila o ich udržanie a rozvoj.
 Vydavateľ: Zdrúženie JEKHE-TANE-SPOLU, sídlo zdrúženia a redakcie: Jarková 4, 080 01 Prešov, e-mail: zdruzeniejekhetane@gmail.com, www.jekhetane-spolu.net, šéfredaktor: R. Čonka. Jazyková korektorka: I. Durinová.
 Redakcia: R. Čonka, E. Godlová, J. Gáborová Kroková, D. Obšasníková, B. Oláh, I. Durinová, P. Durinová.
 Preklady do rómskeho jazyka: Erika Godlová, Stanislav Cina, M. Balog. Ilustrácie: J. Fečo, J. G. Mandel. Sadzba: Martin Hajduk. Tlač: Rotaprint Košice.
 Náklad: 3000 ks. Evidenčné číslo 375/08. Objednávky novín prijíma redakcia. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. Redakcia si vyhradzuje právo krátenia, jazykovej a stylistickej úpravy príspevkov čitateľov.
 ♦ Uverejnené názory sa nemusia zhodovať so stanoviskom redakcie ♦ Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky – program Kultúra národnostných menšín 2017.
 Obnovu technologického vybavenia na vydávanie novín podporilo Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.
 Za obsah projektu zodpovedá výlučne občianske združenie Jekhetane-Spolu ♦

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY